

GENEL DEVLET TEORİSİ

AÜHF 2/A (2016-2017)

2. DÖNEM ÖZETİ

HAZIRLAYAN: TURGAY MARAL

KAYNAK : DERS NOTLARI (FOTOKOPİLER)

1. DERS NOTU	DEVLETİN KÖKENİ	13.02.2017
2. DERS NOTU	İLKEL KOMÜNAL TOPLUMLARDA İKTİDAR	20.02.2017
3. DERS NOTU	POLİS, ANTİK DEMOKRASİ ve YÖNTEM	27.02.2017
4. DERS NOTU	FEODALİTE	06.03.2017
	FİLM: CENNETİN KRALLIĞI	13.03.2017
5. DERS NOTU	FEODALİTEDEN MERKEZİ DEVLETE	20.03.2017
6. DERS NOTU	HUKUK DEVLETİ KAVRAMI	27.03.2017
7. DERS NOTU	DEVLET AKLI – ULUS DEVLET – MAKYAVELİZM	03.04.2017
8. DERS NOTU	GÜÇLER AYRIMI/KUVVETLER AYRILIĞI	10.04.2017
	AKADEMİK TATİL	17.04.2017
9. DERS NOTU	1982 ANAYASASININ VESAYETÇİ KARAKTERİ	24.04.2017
	İŞÇİ BAYRAMI TATİLİ	01.05.2017
10. DERS NOTU	MUHALEFET HAKKININ ANLAM VE KAPSAMI	08.05.2017

Devletin kökenine ilişkin bilgiler ve tutarlı teoriler;

1. İlk kurulan devletlere ilişkin **arkeolojik verilerin ortaya çıkması** ve
2. **İlkel toplumların** antropologlar tarafından uzun süreli **incelenmesiyle** oluşturulabilmiştir.

DEVLET ÖNCESİ TOPLUMLAR

100'ün üzerinde kabile (Amazon ormanları veya Avustralya çöllerinde), dünyayla iletişime geçmeden varlığını sürdürmektedir. Bu kabilelerde iktidar ilişkilerini incelemek **etik bir problem** doğurmaktadır:

- ★ İlkel toplumların geleneksel yaşam biçimleri, çevreyle iyi bir denge üzerine kurulu olduğundan, modern toplumlarla ilişkiye geçtikleri anda bozulma eğilimindedir. Bu toplumlarla bilimsel amaçlı ilişkiye geçilmesi bile, geleneksel yaşamlarında dönüşü olmayan kırılmalar yaratabilir. On binlerce yıldır avcılık ve toplayıcılıkla devlet olmadan varlığını sürdüren bu toplumların **geleneksel yaşam biçimlerinin korunması**, modern toplum için **etik bir yükümlülük** olarak görülebilir.

Geleneksel yaşam biçimleri bozulmamış toplumlar hakkında ilk bilgiler, Amerika'nın keşfiyle kâşiflerin, seyyahların ve misyonerlerin gözlemleriyle ortaya çıkmıştır. 19-20.yy.da antropologlar ilkel toplumu doğrudan inceleme fırsatı bulmuşlardır. Fakat bu noktada başka **zorluklar** ortaya çıkmaktadır:

- ★ Araştırmalar modern bakış açısıyla yapılmış olduğundan, doğru yorumlandığından emin olamayız.
- ★ İlkel toplumların büyük bir çeşitlilik göstermesi sebebiyle genellemelere ulaşmak ve ilkel topluma özgü olanı ortaya koymak hiç kolay değildir.

Evrimci tarih anlayışına göre; bütün ilkel toplumlar Batılı toplumların geçirdiği belirli süreçleri (ilkel toplum – kent toplumu – feodal toplum – ulus) izleyerek uygarlık basamaklarında yükselecektir.

Araştırmalar bu toplumların Batılı gelişim çizgisini izlemediklerini ortaya koyduğunda; **iki farklı tepki:**

- ★ Tek çizgili tarih anlayışı, **uygar toplumu** var olma hakkına sahip **tek toplum** olarak görür. Gelişmemiş toplumlar, müdahale ile uygarlaşmaları sağlanmalıdır. Bu tepki, sömürgeleştirme politikasıyla uyumludur. Hobbes'in doğa kurgusu da bu politikayı haklı kılacak varsayımlar içerir: Devlet öncesi doğa durumu bir kaos, kargaşa, genel savaş halidir.
- ★ Uygar toplumun olumsuzluklarını vurgulayarak **ilkel toplumsal** düzenin eşitlik ve özgürlük üzerine kurulu olduğunu, **korunması** gerektiğini vurgular. J.J.Rousseau, Nietzsche ve Freud bu çizgidedir.

A - İLKELE TOPLUMDA SİYASAL İKTİDARIN NİTELİĞİ

İlkel toplumları sınıflandırması kriterleri: **a. Geçinme tarzları** **b. Yönetim biçimleri** **c. Nüfusları**

Takım: En küçük ilkel toplum örneği, nüfusu 100'ün altında avcı toplayıcı gruplardır. Pierre Clastres'in G.Amerika'da incelediği Guayaki yerlilerinde grupların nüfusu 40 - 250 arasındadır. Temel birim çekirdek ailedir. Eşitsizliğin en az görüldüğü toplumlardır.

Kabile: Köylerde yerleşik yaşayan, besin üretimini bahçecilikle elde eden ilkel toplumlarda, nüfus birkaç yüz kişiyi bulur. Temel sosyal birim geniş aileye veya soy gruplarına doğru değişim gösterir. Bu toplum düzeninde çok sayıda işin elbirliğiyle yapılması gerekir. Bu durum, hem nüfusun hem de önderin gücünün artmasına neden olur.

Aşiret (şeflik): Geçinme biçimi bahçecilikten yaygın tarıma doğru evirildiğinde, daha kalabalık toplumlarla karşılaşırız. Nüfus yüz binleri aşabilir. Önderin otoritesi feodal beyin otoritesine yaklaşır. İlkel toplum ile devletli toplum arasında bir geçiş durumudur.

İLKELE TOPLUMU EKSİKLERİYLE TANIMLAMAK

Bu kabileler modern topluma kıyasla eksikleriyle tanımlanmıştı:

1. Pazardan yoksunluk	3. Devletten yoksunluk
2. Yazıdan yoksunluk	4. Tarihten yoksunluk

Evrimci tarih anlayışı bütün toplumların günün birinde devlet kuracağını varsayar. "Devlet bütün toplumların kaderidir."

Bu bakış açısında **ilk yanlış**; devletin bütün toplumların kaderi olduğu görüşüdür. Günümüzde hala ilkel toplumlar varlıklarını sürdürmektedir. **İkinci yanlış**; ilkel toplum eksikleriyle tanımlamaktır.

1. PAZARDAN YOKSUNLUK

- a. İlkel toplumlarda pazar yoktur, çünkü ihtiyaç fazlası üretim yapılmaz. Bu bir eksiklik değil, gereksizliktir. Artı değer üretilmemesinin nedeni **teknolojik gerilik ve sefalet ekonomisinin geçerli oluşu değildir**. İlkel toplumlarda insanlar 3-4 saat çalışarak gereksinimlerini karşılar; kalan zamanı kendilerine ayırırlar.
- b. Artı değer üretilmemesinin nedeni **tembellik de değildir**. İnsanlar buna zorlandığı için fazla üretim yapar, bu zorlama da devletli toplumlara özgüdür. İlkel toplumda bu zorlama yoktur.
- c. İlkel toplumda **özel mülkiyet bulunmamaktadır**.

2. YAZIDAN YOKSUNLUK

- a. Yazı, devletin ortaya çıkışıyla birlikte gerekli artı değer **kayıt altına alınması** ve kuralların kamuya duyurulması gibi nedenlerle icat edilmiştir. İlkel toplumda artı değer yoktur. Bir ailenin ihtiyacı kadar olan üretim, hesap/kitap gerektirmez.
- b. Modern toplumda kültür ancak yazılı yolla bir sonraki **kuşaklara aktarılabilir**. İlkel toplumda bunlar yazılı hale gelmeden sonraki kuşaklara aktarılabilmıştır. İlkel toplumun ihtiyacı olmayan bir tekniği icat etmemiş olması bir eksiklik değildir.

3. DEVLETEN YOKSUNLUK

P.Clastres, ilkel toplumu eksikleriyle tanımlamanın yanlış olduğunu söyler. Konu devletten yoksunluğa gelince bunu, gereksizlik veya anlamsızlıkla değil, şaşırtıcı bir ifade ile karşılar: **Devlete Karşı Toplum**. Ona göre ilkel toplum devletsiz değil, bilinçli olarak devlet ortaya çıkmasını diye örgütlenmiş toplumdur. Devlet, yönetenler/yönetilenler şeklinde toplumu bölen eşitsizlikçi bir yapılanmadır. İlkel toplumun temel yasası ise eşitliktir, toplumu bölen yapılanmalar yoktur.

İlkel toplumlar tarihteki ilk global (büyük) toplum örneğidir. Bu toplumlarda herkesi bağlayan kurallar ve iktidar vardır. Şeflik, şamanlık, savaş önderliği, büyük adamlık gibi adlarla statüler oluşmuştur. Bu tür figürlerin bulunmadığı, tamamen lidersiz toplumlar da vardır.

Önderleri iktidar sahibi olmasa, hatta hiç önder bulunmasa bile, ilkel toplumlarda siyasal iktidar vardır. İlkel toplumlarda siyasal iktidarın bulunmadığını söylemek bilimsel değildir. Kuralların belirlediği düzenin bozulması durumunda etkili yaptırımlar (utandırma, dışlama, öldürme) vardır.

P.Clastres'in tespitleri:

Avcı-toplayıcı ilkel kabilelerin en küçüğü 3-4, en büyükleri 10-12 aileden oluşur. Her aile 15-20 kişi olduğundan 40-250 nüfusu olan, dıştan evlenme kuralının geçerli olduğu, soy zincirinin erkek veya kadın üzerinden belirlendiği toplumlar söz konusudur. Kabile şefi her sabah kabilesine seslenir. Şefin konuşma ve seslendiği kişilerin de dinlemiyormuş gibi yapma yükümlülüğü vardır.

Şef yönetmek, emretmek, kural koymak ve yargılamak anlamında iktidar sahibi değildir. Kararları şef değil, kabilenin kendisi alır. Şefin görevi bu kararları dile getirmektir. İlkel toplum iktidar ile konuşmayı birbirinden ayırmıştır. Kabile siyasal iktidarı kimseye vermeyip bizzat kullanmaktadır.

Liderlerin rolü, yalnızca kabilenin aldığı savaş kararından sonra, savaşın yürütülmesi bakımından artar. Savaş bittiğinde, lider yine kabilenin hizmetkârı konumuna geri döner. Barış döneminde liderin biraz daha güçlendiği toplumlar, geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan toplumlardır. Avcı-toplayıcı kabilelerde gücünü artırmaya çalışan liderlerin hiç şansı yoktur.

4. TARİHTEN YOKSUNLUK

Dışarıdan bakıldığında zaman adeta donmuştur, her gün aynı olduğundan tarihsiz toplumlar söz konusudur. Bu toplumlar için tarihsel olaylar, kesitler yoktur. Tarihlerini öğrenmek, aktarmak gibi çabaları yoktur. Ancak bu toplumların hiç değişim geçirmediği doğru değildir.

İçeriden bakıldığında ne tarih donmuştur, ne de durağan bir sosyal yapı vardır. Aksine eşitliğe dayalı yapının sürekliliği için her gün mücadele vardır. Tarihi olan halkların tarihinin, sınıf mücadelelerinin tarihi olduğu söylenir. Tarihi olmayan halkların tarihinin de, devlete karşı mücadelelerinin tarihi olduğunu söyleyebiliriz.

Önderin gücüne iki örnek

♥ Fusive

Venezüela-Brezilya sınırında Yanomami kabilelerinden birinin önderi olan Fusive'nin hazin öyküsüdür. Başarılı savaşlar yönetmiştir, ancak sürekli yeni başarılar elde edebilmek için kabilesini sık sık savaşlara sürüklemektedir. Barış isteği içinde olan toplumla ters düştü, kabilesi tarafından yalnız bırakıldı.

♥ Geronimo

Apaçi kabilesinin efsanevi lideridir. Yaşamını Meksika askerleriyle savaşarak geçirdi. Hapse atılmayacağı garantisıyla teslim olması istendi, teslim oldu ancak 80 yaşına kadar hapse atıldı

ABD'de "bütün düşman yerlilerin imhasını öneren kanunun onaylandığı" emri, Geronimo'yu efsanevi lider yapan gelişmelerin kökenindeki nedendir. Askeri birlikler baskınlar düzenleyip herkesi öldürür, Geronimo da askeri birliği basarak tüm askerleri öldürür.

Apaçi kabileleri intikamın alındığı, artık barış dönemine girildiği kararını alırlar. Ailesini kaybetmiş olan Geronimo savaşa devam etmek istemektedir. Apaçiler, onun kişisel nedenlerle savaşmak istediğini anlayınca, ona tümüyle sırtlarını çevirmişlerdir.

B - İLKEİ TOPLUMDA EŞİTLİĞİN KORUNMASI

İlkel toplumlar, üyelerinin eşitliğini korumak için katı gelenekler oluşturmuştur. Kişilerin kendi üstün becerilerinden bekleyebileceği tek yarar, geçici bir saygınlıktır. Bu üstünlüklerin siyasallaşmasına, diğerleri üzerinde iktidar kurmasına izin verilmez.

EŞİTLİĞİ KORUMAYI AMAÇLAYAN DÜZENLEMELER

Bu kabileler modern topluma kıyasla eksikleriyle tanımlanmıştı:

1. İnsan vücuduna kazınan yasa
2. Özel mülkiyet yasağı, potlaç, mübadele
3. Nüfusun dengede tutulması

1. İNSAN VÜCUDUNA KAZINAN YASA

İlkel toplumlar eşitlik yasasının herkes tarafından her gün görünmesini sağlayacak yöntemler bulmuşlar, yasayı vücutlarına kazırlar.

Gençlerin yetişkinlerin arasına katılması, eşit haklara sahip üye olması kabul töreni ile yapılır, bu tören bir dayanıklılık testidir. Ayinde acıya katlanamayanlar kadın statüsünde kabul edilir.

Temel yasaların ilki, kabilenin önceliğidir. İkinci yasa, eşitliktir.

İlkel toplumlar kuralsız, düzensiz toplumlar değildir. Temel kurallar ve yaptırımları bellidir. Resmi, hukuki organları yoktur, ancak **avcı-toplayıcı gruplarda** yasalara aykırı davranılması durumunda iktidarın sahibi olan toplum suçlama ve cezalandırma konusunda bir bütün olarak hareket eder.

Tarımcı toplumlarda daha çok şaman gibi bir figür suçlama yöneltir, toplum bir bütün olarak karar verir. Suçlamalar doğrudan yapılmaz, önce şüpheli kişi hakkında dedikodu çıkartılır. Yaygın cezalar utandırma, dışlama, uzaklaştırmadır. Ölüm cezası enderdir, bu cezanın yaygın kullanımı devletli toplumlara özgüdür. Örneğin 1950'lerde yapılan incelemede, Brezilya'da Kuikuro kabilesinde şüpheli kişiyi suçlayacak ve cezalandıracak bir otorite bulunmamaktadır. Bu durum bir kaos yaratmamakta, toplum bu sorunu gayri resmi yollarla aşmaktadır.

2. ÖZEL MÜLKİYET YASAĞI, POTLAÇ, MÜBADELE

İlkel toplumlarda üretim araçları üzerinde **özel mülkiyet yoktur**. Avcı-toplayıcılarda toprağın sahiplenilmesi söz konusu değildir, topraktan yalnızca yararlanırlar.

Ancak üretim tamamen kolektif değildir. Erkekler bazen birlikte (sürek avcılığı), bazen de tek başına ava çıkarlar. Kadınlar bazı besinlerin toplanmasına bazen birlikte bazen de tek başına çıkarlar. Büyük sulama tarımına geçinceye kadar ilkel tarım kolektif çalışmayı zorunlu kılmamıştır.

Toprak üzerinde mülkiyet yerleşik hayat ile başlar. Avcı-toplayıcılarda kişisel eşyalar asgari düzeydedir. Topraklar, göller, ormanlar, dereler atalardan kalan kutsal ve ortak mekânlar olarak görülür. Ok, yay, sepet, giysi, kap, süs eşyaları kişisel mülkiyet kabul edilir. Erkeklerde ok ve yay, kadınlarda sepet kişiliğin temel unsuru olarak görülür ve öncelikle bu aletler de yakılır.

İlkel toplum ihtiyaç fazlası mal biriktirmeye izin vermez. İhtiyaç fazlası olan şeyler hediye etmek ve törenlerde kullanmak içindir. Özellikle Eskimolarda paylaşmaksızın fazla mal biriktirmek ölüme varan yaptırımları beraberinde getirir.

Kişi ihtiyaç fazlası malı yalnız hediye ederek prestij kazanabilir, Pazar olmadığından onu satarak iktisadi veya siyasi güce dönüştürmek söz konusu değildir. Bu uygulamaya **potlaç** denir. Potlaç, ilkel toplumda karşılık beklenerek düzenlenen şöenleri veya karşılık beklenerek sunulan hediyeleri ifade eder. Avcı-toplayıcılarda potlaç yoktur, bu toplumlarda yoksula mal hediye edilmesi şöenlerle değil, sade bir değiş tokuşla (**mübadele**) yapılır.

Potlaç toplum sözleşmesi ile kararlaştırılmıştır. Toplum sözleşmesinin ilkel benzeri olan potlaç sayesinde ilkel toplumlar hem bağımsız varlıklarını sürdürmeyi, hem de tehlikelere karşı güçlerini birleştirmeyi garanti altına alırlar. Potlaç **kıtlık döneminde beslenme, gerginlik döneminde barış ve güvenlik ihtiyacını karşılayan** bir gelenektir. Toplum sözleşmesinden farklı olarak güçlerini devlet denilen otoriteye devretmedikleri için, devlete boyun eğmek söz konusu değildir.

3. NÜFUSUN DENGEDEN TUTULMASI

İlkel toplumun eşitlikçi yapısı ile nüfusun az oluşu arasında doğrudan bir ilişki vardır. İlkel toplumlarda sosyal kimliğin temeli akrabalık ilişkilerine dayanır. Avcı-toplayıcıların sayıları onlarla, bahçe ve hayvancılıkla geçinen kabilelerin sayısı yüzlerle, yaygın tarım yapan aşiretlerin sayısı binlerle ifade edilebilir.

Nüfus artınca toplumsal denetim zayıflar. O nedenle, avcı-toplayıcılarda **nüfusu dengede tutacak uygulamalar** geliştirilmiştir.

- ♥ **Birinci önlem, göç vermektir**, gençler yeni kabile oluşturmak üzere ayrılırlar. Bunun nedeni sadece kaynak yetersizliği değildir, bu toplumların nüfus bakımından bir üst sınırı da vardır. Bu üst sınır aşıldığında toplumda gruplaşma, bölünme gözlenmektedir.
- ♥ **İkinci önlem, savaşlardır**. Marvin Harris, savaşın nedenini, insanlar ile beslenme kaynakları arasında sürdürülebilir bir denge kurmanın daha az maliyetli ve niteliği daha yumuşak araçlar bulunmamasına bağlar. Bu toplumlarda savaş toprak, ganimet veya yenilenleri köleleştirmek amacıyla yapılmaz. Harris'e göre bir toplumda üreme yaşına gelmiş kadın sayısı az ise nüfus artışı da az olur, ancak erkek azlığı nüfus artışı bakımından bir engel değildir.

İlkel toplumların ortak özelliği:

- ♥ Bu toplumlardaki siyasal iktidar büyük ölçüde **kadını dışlar**.
- ♥ Toplumun kuruluşu ile temel yasalarının belirlenmesini **toplum dışında bir odağa bağlayan inanış** biçimleridir.

Bu iki ortak özellik birlikte düşünüldüğünde; **ilk siyasal iktidar tipinin** cinsel ve dinsel bir düzenleme olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

C - ANAERKİLLİK, ANASOYLULUK ve KADININ STATÜSÜ

Vücuda kazınan temel yasa olan eşitlik yalnız erkekler arasında geçerlidir. Kadın değiş tokuş edilen bir eşya statüsündedir. Venezüela-Brezilya sınırında yaşayan Yanomami dilinde evlilik bir şeyi zorla sürüklemek, boşanma da bir şeyi fırlatıp atmak demektir. Bu durum, ataerki kültürün devletten önceye uzanan bir tarihi olduğunu gösterir.

Anasoylu toplumlarda evlilik, erkeğe bir üstünlük sağlamaz. Evlenen erkek karısının evine gider ve çocukları üzerinde pek az söz sahibi olur. Fakat evi yöneten ve çocukları yönlendiren kişi kadın değil, onun erkek kardeşidir. Evli erkek ise kendi kız kardeşinin çocukları üzerinde söz sahibidir.

Ataerki özellikler anasoylu toplumların çoğunda korunur. Ekonomik, sivil ve dinsel yaşama egemen olanlar erkeklerdir. Kadının statüsünün erkeğe eşit veya yakın olan **istisnai toplumlar**:

- ⊗ Filipinlerde Agtalılarda kadınlar erkeklerin yaptığı işi yaparlar.
- ⊗ Kuzey Amerika'da Ojibwaylerde, Afrika'da Dahomey Krallığında savaşçılar kadınlardı.
- ⊗ Kuzey Kaliforniya yerlilerinde şamanların çoğu kadındı.

- ⊗ Venezüela-Kolombiya'da Barililerde yemek, çocuk bakımı, tarım ve balıkçılığı her iki cins yapar.
- ⊗ En çarpıcı örnek; ABD'de İrokualarda kadının siyasal ve törensel etkisi erkekler düzeyindedir.

Henri Morgan'ın incelediği İrokualar'da görülen durumlar:

- Birden çok ailenin paylaştığı büyük evlerde yaşarlardı. Ev, yaşlı kadın tarafından yönetilirdi. Hangi erkeklerin eve koca olarak kabul edileceğine ve uyumsuz kocaların evden ne zaman atılacağına yaşlı kadınlar karar verirdi.
- Kadınlar geçim işlerinde temel rolü üstlenmişti. Kadınlar, anasoylu kadın akrabalarından miras kalan toprakların kullanım hakkını ellerinde tutardı.
- Toplumsal kimlik, unvan ve mülkün kullanım hakkı kadın soyundan aktarılırdı.
- Kadınlar yalnızca kendi ürettikleri besinleri değil, erkeklerin avladıkları besinleri de kontrolünü ellerinde tutardı.
- Beş kabileden oluşan halk, bir konfederasyon çatısı altında toplanmıştı. En üst organ olan Yaşlılar Konseyine gidecek temsilcileri her evin yaşlı kadınları seçerdi. Yaşlı kadınlar savaş, barış ve avlanma tercihleri konusunda alınacak kararlarda da etkili olurlardı.

Lewellan'a göre, İrokualar anaerkil olarak adlandırılmaz, ama ataerkil de değillerdir. Bütün resmi makamları erkekler tuttuğu için anaerkil olarak düşünülemezler ise de, kadınların gücü net bir şekilde kurumsallaşmıştır.

Harris, bu toplumda erkeğin kadın üzerindeki üstünlüğünün zayıflatıldığını ve kadınların siyasal karar alma süreçlerinde etkili kılındığını kabul etmekle birlikte, erkeklerin hala kadını aşağı ve bağımlı bir varlık olarak gören bir kültüre sahip olduğunun altını çiziyor.

Siyasal iktidarın cinsiyeti:

Kadının aşağı statüsü ne zaman başladı?

- **Freud'a** göre, kadının erkeğe tabi statüsü ilk toplumla birlikte ortaya çıkmıştır.
- **Levi Strauss:** İnsanlar kabile ortaya çıkmadan önce, iç dayanışması zayıf küçük topluluklar halinde yaşıyordu. Bu gruplar en tecrübeli, yaşlı erkeğin yönetimindeydi. Bu durum genç erkekler için ciddi bir sorundu. Çünkü yaşlı erkek, genç erkeklerin grup içindeki kadınlara ulaşmasını sınırlıyordu. Genç erkekler babayı öldürür ve bu sayede kadınlara ulaşırlar. Babayı da güçlü bir hayvanla özdeşleştirerek totemleştirirler. Ancak çatışma, bu kez gençlerin kendi aralarında başlamıştır. Gençler grup içindeki kadınları sahiplenmek için mücadele etmektedirler.

Kadınlar ve onları değiş tokuş edenler

- **Freud, Totem ve Tabu** ile yarattığı siyaset kuramında, güçlü bir erkeğin, babanın hâkimiyetine boyun eğilir. Kümenin bütün dişileri (ana, kız) onundur. Buna, babaya karşı güç birliği yapan kardeşler son verir. Küme içi kadınlara ulaşmak için onu öldürürler.
- Babanın oğullarının kurdu olduğu aşamayı, kardeşin kardeşin kurdu olduğu aşama izler. Erkekler kardeş kavgasının yararsız olduğunu görünce sosyal barış ve güvenlikte anlaşılırlar. Erkekler, küme kadınlarının küme erkekleri için yasaklanmış kadın sayılmasına karar verirler. Haram birleşme yasağı ve ona bağlı dıştan evlenme ilkesi ortaya çıkar.
- Bu yasak ve ilke, toplumun içine kapanan küçük kümeler olarak kalmasına ve sosyal ilişkilerin kısıtlı işlemesine karşı alınmış bir önlemdir. Kümeler arası düşmanlıklara son vermenin yolu düşmanları hediyelerle hoşnut etmekten geçer. Bu çerçevede değiş tokuş edilebilecek en değerli armağanlar kadınlardır. Toplum onların değiş tokuşuyla kurulur.

2. DERS NOTU: İLKEİ KOMÜNAL TOPLUMLARDA İKTİDAR 20.02.2017

Marx'a göre **toplum tarihi dört aşamadan** geçmiştir ve bu aşamaların temelini üretim araçlarının mülkiyet şekli belirler.

1. İlkel Komünal Toplum
2. Köleci Toplum
3. Feodal Toplum

4. Kapitalist Toplum
5. Beşinci aşamaya **komünist toplum** ulaşacaktır.

İlkel Komünal Toplum

- Toplumsal evrimin başlangıcı ve ilk toplumsal ekonomik kuruluştur.
- Avcılık, balıkçılık, toplayıcılık ve tarım türünde ekonomik faaliyet vardır.
- Özel mülkiyet ve işbölümü yok denecek kadar azdır.

Köleci Toplum

Özel mülkiyet ve işbölümünün başlaması ile bu aşamaya geçilmiştir.

Feodal Toplum

- Kent – çevre ekonomisi başlar.
- Asil sınıfın hâkimiyeti söz konusudur.
- El emeğine dayalı ekonomi mevcuttur.
- Ekonominin gelişmesi için dünya ticareti ve sömürgeleşme vardır.

Kapitalist Toplum

- Gelişmeler sonunda kapitalizme yol açar.
- Merkantalist dönemde altın, gümüş gibi değerli madenler sermaye birikimini oluşturmuştur.
- Sanayinin kurulması için teknik gelişmeler de sağlanmıştır. Teknoloji ve sermaye birleşince sanayileşme başlamıştır.
- Üretim araçlarının mülkiyeti sermayedarlarda toplanmıştır.
- İşçi sınıfı nüfusun büyük kısmını oluşturmaktadır.
- Toplumda paraya, faydacılığa dayalı ideoloji hâkimdir.
- Toplum sermaye sahipleri ve işçiler olarak ikiye ayrılmıştır.

Komünist Toplum

- Üretim biçimi ve işçi sınıfının kendine yabancılaşması, proletaryanın kapitalist burjuvaziye karşı ihtilal yapmalarına yol açacaktır.
- Üretim araçlarının mülkiyeti yoktur.
- Devlet kurumu yoktur.
- Bütün dünya işçileri dünya toplumunu kuracaktır.

Marx, 19. yy. kapitalist sistemi için yaptığı tespitlerde haklıdır. Ancak bu evrim şeması, bütün toplumlar için geçerli değildir.

Tüm toplumların bu aşamalardan geçmesi gerektiğini varsaymak ve bu aşamaları geçirmeyen toplumları evrimleşmesini tamamlayamamış toplumlar olarak görmek **etnosentrizmdir**, batı merkezciliktir, kültür merkezciliktir. Kendi kültürünü üstün görmek demektir.

- ♥ Toplumlar; **devletsiz** ve **devletli toplumlar** olarak iki gruba ayrılır. İlkel toplumlar devletsiz toplumlardır, bünyesinde ayrı politik iktidar organı bulunmayan toplumlardır.
- ♥ Bütün devletli toplumlar yönetenler ve yönetilenler şeklinde bölünmüşlerdir, bu bölünme devletsiz toplumlarda yoktur.
- ♥ Devletli toplumlarda politik alan açıkça belirgindir, devletsiz toplumda toplumsal alandan ayrı bir politik alan yoktur.

İlkel Topumlarda İktidar Var mıdır?

- ♥ Bu toplumlarda sınıfsal bir ayrışma olmadığı görülür, işbölümü ilişkisi de görülmemektedir.
- ♥ Sınıflı toplumlar uzmanlıkların ve işbölümünün olduğu toplumlardır. Örneğin Yunan sitesinde köleler ağır işleri, zanaatçılığı; hür yurttaşlar yönetsel ve siyasal fonksiyonları üstlenmişlerdi. Feodal düzende de toplumsal sınıflar bir başka açıdan dua edenler, savaşımlar, çalışanlar biçiminde kaba bir işbölümü kendini gösteriyordu.
- ♥ Bazı yazarlara göre, ilkel toplumlar, tümüyle iktidarsız toplumlardır. Amerika'ya giden ilk Avrupalılar yerlilere "inançsız, kanunsuz, kralsız vahşiler" gibi terimlerle değeriendiriyorlardı.

Başka yazarlara göre, siyasal iktidar her toplumda vardır. Sorun iktidarın olup olmaması değil, merkezileşip merkezileşmemesidir. İlkel toplumlarda siyasal iktidar vardır, bu iktidar toplumda kolektif biçimde paylaşılır, merkezi iktidar yoktur.

- ♥ İlkel toplumlarda görünüşte emir veren, yöneten, güç kullanan kişi yoktur, ancak katı kurallar vardır.

İlkel Topumlar Neden Devletsiz Toplumlardır?

- ♥ Devlet yoktur, çünkü toplumsal bünye yöneten ve yönetilen olarak bölünmesini reddeder.
- ♥ Ayrı bir iktidar organı yoktur, çünkü iktidar toplumdan ayrılmamıştır. Toplum iktidarı elinde tutar.
- ♥ Şefler iktidardan yoksundur. İktidarın uygulandığı kişilere hükmetmek, ilkel toplumların istemediği şeydir. Bu mücadeleden vazgeçtiklerinde özgürlüklerini kaybedeceklerini biliyorlardı.
- ♥ Şeflik iktidarın varsayılan, görünürdeki yerinden başka bir şey değildi. İktidarın gerçek yeri toplumsal bünyedir. Bu iktidar tek bir yönde kullanılır. Bu yön ise, toplumun varlığını bölünmemişlik içinde tutmak, eşitsizliğin bölünmeyi getirmesini önlemektir. Eşitsizliği ve ayrı iktidarı reddederler.
- ♥ Şef, kabile içinde gözetim altındadır. Şefin iktidar arzusu çok belirgin hal alırsa şef terk edilir, hatta gerekirse öldürölür.

Siyasal İktidar Bağlamında İlkel Toplumlari ikiye ayırarak inceleyebiliriz.

1. Önderli toplumlar (örneğin Kızılderililer)

Görünüşte önderlik vardır. Yöneten ve yönetilen ayrışması yoktur. Şef emretme yetkisine sahip değildir. Bu yetkiye ancak savaş zamanı sahip olabilir. Onu şef yapan savaşçı özellikleridir. Savaş yanlısı şefe hoş gözle bakılmaz.

2. Öndersiz toplumlar (örneğin Eskimolar)

Görünüşte dahi önderlik yoktur. İyi işleyen güçlü kurallar, sosyal yasalar, gelenekler vardır.

Şef Olma Koşulları

1. **Barış** mimarıdır, sürekli savaş isteyen şef dışlanır.
2. Şef olmak mülkiyet konusunda avantaj sağlamaz. **Cömert** olmalıdır, talepleri geri çevirmemelidir.
3. Sözünü dinletme ve ikna kabiliyeti için **hitabeti** iyi olmalıdır.
4. Şeflik bir külfettir, **tek avantajı çok eşlilik** (işlerde yardımcı olmaları için). Bazı toplumlarda ise tam tersine hadım edildikleri görölmüştür. Şeflerin bazen toplumdan uzak kalması uygun görölmüştür. Toplumsal ilişkilerin içinde olan bir şefin despotlaşacağından korkulmaktadır.

Önerilen Kaynaklar

- ♥ **John Zerzan, Gelecekteki İlkel:** Uygarlığı felaket olarak değeriendirir. Özgürlük için uygarlık kökten reddedilmelidir. Uygarlık karşıtı bir yapıdır.
- ♥ **Pierre Clastres, Devlete Karşı Toplum:** İlkel ve uygar toplum ayrımını devletsiz ve devletli toplum olarak ifade eder.

3. DERS NOTU: POLİS, ANTİK DEMOKRASİ ve YÖNTEM 27.02.2017

Atina polisi yurttaşlar demokrasisi ile yönetilirken, çağdaşı Yunan polislerinin büyük çoğunluğu oligarşik, küçük bir kısmı da aristokratik rejimlerle yönetiliyordu.

Atina demokrasisi MÖ 3. yy.ın sonlarına doğru Makedon istilası ile ortadan kalkmıştır. Tarih, demokrasi'nin Antik Çağ'da da, modern çağlarda da gerçekleştirilmesi zor bir rejim olduğunu açıkça göstermektedir.

Polis, kendine özgü bir toplumsal-siyasal örgütlenmenin biçimidir. Atina (1.600 km² ve 317.000), Sparta (5.000 km² ve 27.000), Thedes, Korint, Samos gibi polisler nüfus ve yüzölçümleriyle birer mega-polis'dirler. Platon ve Aristo yaşadıkları Atina'nın ölçeklerini büyük bulup eleştirmektedirler. Platon'a göre ideal polisin nüfusu 5.040 yurttaş olmalıdır, sadece yurttaş olanlar 1/4 veya 1/5 oranında olduğundan ideal polis nüfusu 20-25 bin olmalıdır.

POLİSİN ÖZELLİKLERİ

1. Polis **modern devletten farklıdır**. Modern devletin özelliği, yöneten ve yönetilenler dışında ayrı bir hukuksal, soyut kişiliğe sahip olması ve bu kişiliğe en üstün iktidar yetkisinin verilmesidir.

Oysa poliste böyle kişilik dışı, bir devlet olgusu fark edilemez. Devlet kavramı polise yabancısıdır.

2. Polis bir **kent devleti değildir**, bir kent topluluğudur (koinonia).

3. **Thucydides**: Polis insanlardır, **yurttaşlar topluluğudur**.

4. Polis sadece kenti değil, **kent ile kırsal alanın birlikte** oluşturdukları tek bir birimdir.

5. Platon ve Aristo'ya göre polis, doğal evrimin en son aşamasını oluşturan bir zorunlu örgütlenme biçimidir, **bir doğal olgudur** ve **zorunludur**. Birden fazla köyün bir araya gelip polisi oluşturmaları doğal bir zorunluluk olarak kendini dayatmıştır. Polis, iradi bir insan eylemi veya kararı sonucu değil, insan toplumunun doğal evrimi sonunda ortaya çıkmıştır.

6. Platon ve Aristo'ya göre polis, **insanların ahlaklı, erdemli ve iyi bir yaşam sürdürebilecekleri** tek manevi ortamdır. Polisle birey arasında bir karşıtlık, bir çıkar çatışması düşünülemez. Aristo, aile-birey ile polis arasındaki ilişkiyi bir bütün ile parçaları arasındaki ilişkiye benzetir. Platon'un ideal polisi Aristo'nunkinden daha bütünseldir, orada insanların tüm eylemleri polis tarafından düzenlenip denetim altında tutulur.

7. **W. Jaeger**: Polis yurttaşların ve onların yaşamlarının tüm yönlerinin bir toplamıdır. Polis yurttaş çok şey verir, ama karşılığında her şeyini de isteyebilir. Yurttaşların yaşamını düzenleyen tüm normlar polisten çıkar. **Polise zararlı olan her hareket kötü, yaralı olan ise iyidir**.

8. Polisten ayrı gerçek bir bireysel yaşamın bulunmaması onun doğasından kaynaklanır. Yurttaşların sahip olduğu **kamusal ruh**, kendilerini polisle özdeşleştirmeleri, polisi bir arada tutan en büyük güçtür. Bu şekilde beliren **kolektif bilinç**, bencillığe ve özel çıkarlara hoşgörü gösteremez. Aristo örnek vermektedir: Bazı polislerde düşman polise sınırı olan mülklerin sahiplerinin savaşıla ilgili görüşmelere katılmaları (özel çıkarların polisin çıkarlarına zarar verebileceği gerekçesiyle) yasaklanmıştır.

9. **İdiotes-polites ayrımı**: Kendi özel yaşamına ve çıkarlarına dönük olarak yaşayan, kamusal hayata ilgi duymayan kişiler için aşağılayıcı bir sıfat kullanılır, bunlara **İDİOTES** denilir. **Cenaze Töreni Söylev**'inde **Perikles**'e göre, yurttaşlar yalnız özel işleriyle değil, polisin işleriyle de ilgilidir, genel politika konusunda bilgi sahibidirler. Genel politikaya ilgi duymayan bir kişinin Atina'da işi yoktur.

10. Poliste **birey kavramı gelişmemiştir**, insan kişi olarak kabul edilmemiştir. İnsan demek yurttaş demektir. Aristo, "insan siyasal bir hayvandır" derken yaşamın polisin yaşamına katılmaktan ibaret olduğunu söylüyordu. Polisin temel birimi insanlar, birey değil yurttaştır. **L.Lipson**: Yunan dili bireyi tam olarak karşılayan bir deyim bile sahip değildir. Bir insan ya polites ya da idiotestir.

11. Poliste **insan haklarından söz edilemez**. Bireysel haklar, özel alan fikri poliste yer bulamaz.

12. **Kamusal alan – özel alan ayrımı yoktur**.

KARŞIT GÖRÜŞLER

1. Bazı düşünörlere göre, demokratik vizyon, bireyi siyasal topluluk içinde yücelterek polisin gücünü sınırlandırmış ve **özgürlük**, özel yaşamın gizliliği ve insan onuru için yeterli alanı sağlamıştır.
2. Atina'da modern anlamda özgürlüklerin (özellikle ifade özgürlüğünün) bulunduğunu savunanlar, iddialarını iki kavrama dayandırmaktadırlar: **İSEGORIA** ve **ISONOMIA**

İSEGORIA, tüm yurttaşların başta halk meclisi olmak üzere tüm siyasal kurullarda eşit konuşma ve öneride bulunma hakkına sahip olduklarını ifade eder.

ISONOMIA, yurttaşların siyasal haklarını kullanmada eşit durumda bulunduklarını anlatan ilkedir.

3. Bu iki ilkenin varlığının Atina'da özgürlükler rejimine yol açtığı savunulurken gösterilen kanıtlardan en önemlisi, **Perikles**'in **Cenaze Töreni Söylevi**'nden alınan bölümlerdir. Perikles günlük yaşamın özgürlükler ve açıklık temeline dayandığını vurgular. Bir diğer kaynak, **Aristofones**'in yapıtlarıdır. Bu yapıtlarda Atina polisinin kurumlarını, liderlerini, sıradan yurttaşlarını eleştirmekten çekinmemiştir. **Şövalyeler** eserinde, birinci adam konumundaki Kleon'u bizzat eleştirebilmiştir.

Perikles Döneminde Özgürlük Anlayışı ve Birey Kavramı var mıdır?

Modern devlet, fiziksel güç kullanma tekelini tek merkezde toplayabilmişti. Modern insan hakları, işte bu gücü sınırlandırmak amacıyla ortaya çıkmıştı. İnsanın bir birey olarak kabul edilmesi ancak 19.yy.da genel bir kabul gördü.

Bu bağlamda baktığımızda, poliste birey ve bireysel özgürlük kavramlarına rastlayamayız. İnsan, polisin bir yurttaşı olduğu için ve onun siyasal yaşamına katıldığı ölçüde değer taşır. Polisin siyasal yaşamına katılmayan yurttaşa Atina'da yer yoktur. Atina'da birey kavramı bilinmemektedir.

Yurttaşın polise karşı korunması düşüncesi, antik çağ insanının anlayabileceği bir ilke değildir. Tam aksine, polisi insanlara karşı koruma düşüncesi egemendi.

Polisin yurttaşlara karşı kendini koruma mekanizmalarından biri **Ostrasizm**dir. Bu yöntemle lider düzeyinde olan ya da önde gelen yurttaşlardan polis için tehlike yaratabileceği düşünülenler Halk Meclisinde ismen saptanıyor, sürgüne gönderilmeleri Agora'da tüm yurttaşların (en az 6.000 oy gerekli) onayına sunuluyordu.

Sıradan yurttaşlara karşı da **Graphe Paranomen** denilen yöntemle para cezası ödeme, mülküne el koyulma, siyasal haklarını kaybetme cezaları verilebiliyordu. Bu uygulama her yurttaş tarafından istenebiliyor ve Halk mahkemelerinde karar bağlanıyordu.

Fustel Coulanges: Antik kentlerdeki insanların özgürlüklerden yararlandıkları şeklindeki inanç ciddi bir hatadır. Antikçağın insanları özgürlük fikrine bile sahip değildi.

Özetlersek; poliste özgürlük kavramı modern özgürlük kavramından farklıdır. Onlar için özgürlük, polislerin özgür olması ve kendilerinin köle durumuna düşmemeleri anlamına geliyordu.

POLİS - MODERN DEVLET KARŞILAŞTIRMASI

1. **Ülke unsuru**: Modern devlet ülke, insan topluluğu ve üstün iktidar ile oluşan ayrı bir hukuksal kişiliğe sahip bir siyasi kuruluştur. **Poliste ülke ögesi dikkate alınmamıştır**. Eski Yunan'da polis halkın adıyla ifade edilir.
2. **İktidar unsuru**: **POLITEIA** "polisin siyasal kurumlarının ve en üstün yetkiye sahip olanının düzenlenmesini ifade eder." Yurttaşlar topluluğu, polisin siyasal düzeninin (politeia) tam kendisidir.

Politeia, polisin tüm siyasal yapısını, ruhunu, özünü anlatmak üzere kullanılmaktadır. Aristo, iktidarın tüm yurttaşlarca ortak yarar uygun olarak kullanıldığı sisteme **polity**, bunun bozulmuş yani yoksullar yararına kullanıldığı sisteme de **demokrasi** demektedir. Üstün iktidar ögesinin, bir devlette yerine getirdiği işlevin poliste de aynen bulunduğunu söyleyebiliriz.

3. **Kişilik unsuru:** Modern devlet ile polisi karşılaştırırken benzer kurulamayacak nokta, modern devletin hukuksal kişiliğidir. **Devletin hukuksal kişiliği**, değişen yönetimlerden ve yöneticilerden, belli bir zamanda yaşayan insan ögesinden ayrı ve bağımsız bir varlığa, sürekliliğe ve birliğe sahip olmasıdır. Poliste böyle bir hukuksal kişilik aramak boşunadır. Polis toplumunda yurttaşların dışında, onların üstünde ayrı bir emir komuta mekanizması yani devlet yoktu. Poliste bir iktidar vardı, ama bu iktidar yurttaşlar topluluğundan ayrı, onların üstünde bir kişiliğe ait değildi.

Sartori: Yunanlılar açısından demokrasiyi belirleyen özellik devletsiz olmasaydı.

4. **Siyasal katılma:** Aşağıdadır.

POLİS NEDİR?

- ♥ Polis, yönetimi, yetişkin erkek yurttaşların elinde bulunduğu bir yurttaşlar topluluğudur.
- ♥ Siyasal haklara sahip olmayanlar (kadın, çocuk), yabancılar ve köleler her türlü karar alma sürecinden dışlanmışlardır.
- ♥ Polis, bir kent merkezi ile onun çevresindeki kırsal alanlardan oluşan bir bütündür.
- ♥ Poliste **üç nitelik** önemlidir: **Bağımsızlık, özerklik ve kendi kendine yeterliliktir.**
- ♥ Her polisi asıl **ayırıcı özellik**, her birinin diğerlerinden farklı topluluk olduklarına ilişkin inançlarıdır. **Partikülerizm** denilen bu inanç, her polisin ayrı bir dine, tanrılara, atalardan gelen kurallara sahip olmalarından kaynaklanıyordu.
- ♥ **Siyasal katılma:** Her polis yurttaşlarından yoğun bir siyasal katılma ve ondan ötede tümüyle adanmışlık bekliyordu. Yurttaşların kişisel çıkarlarını asla polisin çıkarlarından üstün görmemeleri gerekiyordu. Kamusal yaşam dışında özel alan düşüncesine, birey ve bireyselliğe yer yoktu.

ATİNA DEMOKRASİSİ

Atina yüz yüze ilişkilerin egemen olduğu toplumların tipik bir modeliydi, medyadan yoksun sözel bir toplumdur. **Deme** denilen 139 bölgeye ayrılmıştı. **Paideia** kültür aşılama sürecidir, eğitim faaliyetidir.

Aristo'nun en çok eleştirdiği nokta, Atina demokrasisinin yoksul çoğunluğa dayanması ve yoksulların yararına işleyen bir rejim olmasıdır.

ATİNA ve MODERN DEMOKRASİ TEMEL FARKLAR	
Atina Demokrasi	Modern Demokrasi
Nitelik: Doğrudan demokrasidir. • Eklesia (halk meclisi): 18 yaşını dolduran erkek yurttaşlar katılırdı, başkan kura ile belirlenirdi. Feniks tepesinde yılda en az kırk defa toplanılırdı. • 500'ler Kurulu: En üst yönetim organıdır. Her kabileden 50'şer kişi kura ile belirlenirdi. • Halk mahkemeleri: Üyeleri kura ile belirlenirdi.	Temsili demokrasidir.
Katılım: Polisin işlerine yoğun katılım beklenirdi, adeta zorunluydu.	Yoğun katılım arzulanır.
Siyaset: Siyasal elit tabakası ya da siyasal kadrolaşma görülmezdi. Ostratizm vardı.	Sistem siyasi partiler üzerinden işler.
Birey ve devlet; yoktur.	Devlet ve temsil edilen bireyler vardır.
Yöntem: Karar alıcılar kura ile belirlenir.	Seçim yöntemi vardır.
Amaç; iktidarın doğrudan kullanılması ve buna halkın katılımının sağlanmasıdır.	Amaç iktidarın sınırlanması ve denetlenmesidir.
Uyum; polisin ideali polis-yurttaş uyumudur.	Ayırıcı özellik uyum değil, siyasal çatışmadır.

4. DERS NOTU: FEODALİTE

06.03.2017

Feodalite Ortaçağ'ın tamamında kendini göstermiş ve merkezi devletlerin çıkmasıyla ortadan kalkmıştır. Farklı **feodalite modelleri** vardır: **İngiliz, Alman, Fransız modeli**

- ♥ **İngiltere'de** feodalite; kendiliğinden gelişmiş, daha yavaş ilerlemiş ve daha geç çözülmüştür. Fransa'daki gibi ihtilal yaşanmamış, parlamenter rejim daha oturmuş biçimde çıkmıştır.
- ♥ **Fransa'da** ani bir değişim sonucu feodal düzenden modern devlete geçilmiştir.
- ♥ **Almanya** birliğini geç tamamlamış, modern devlete en son geçmiş, feodal unsurları tam tasfiye etmeden geçişi sağlamıştır, Nazi rejimi doğmuştur.

Ortaçağ öncesi dönem

- ♥ Polisler tarihe karışmıştır.
- ♥ Roma İmp. Bölünmüştür.
- ♥ Antik Yunan düşünürlerinin görüşleri kaybolmuş, Epikürcü ve Stoacı okullar ortaya çıkmıştır.
Epikürcüler: Toplumun bir sözleşme sonucu oluştuğunu ilk kez ortaya atan okuldur.
Stoacılar: Doğal hukuku ileri sürmüşlerdir. (evrensel hukuk, dünya vatandaşlığı)

ORTAÇAĞ

- ⊖ Yitik dönem denilir.
- ⊖ **Bir görüşe göre;** Yeniçağ Avrupa kültürü antik olana bir dönüştür.
- ⊖ **Karşıt görüş;** Yeniçağ Avrupa'sının ekonomi ve düşünce sistemi varlığını, antik olana bir dönüş değil, feodal dışı üretim ilişkilerinin yaratıcılarına borçludur. Yeniçağ Avrupa'sının ekonomisi ile kültürünü doğuran şey Avrupa feodalizmi ile skolastisizminin karşıtı düşüncedir.
- ⊖ Ortaçağın modern düşünceye hiç katkısının olmadığını ileri sürmek doğru bir yaklaşım olmaz. Antik medeniyetlerin birikiminden de yararlanılmıştır. Ancak, Avrupa aydınlanmasında feodal düzen ve skolastik zihniyet de, kendi antitezlerini üretmişlerdir. Bu nedenle aydınlanmayı, sadece antik değerlere bağlamak gerçeği yansıtmaz.
- ⊖ Modern devlet, polisin modern çağa uyarlanmış versiyonu değildir. Modern devlet, feodal düzenin tasfiye edilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Modern devlet, feodal örgütlenmenin antitezidir.

	Feodal düzen	Modern devlet
İktidar yapısı	Parçalı iktidar	Merkezi iktidar
İktidar kaynağı	Dinsel	Seküler
Toplum yapısı	Cemaat	Bire/yurttaş

FEODALİTEYİ ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER

Poggi, Modern Devletin Gelişimi eserinde feodaliteyi ortaya çıkaran **üç nedenden** söz eder.

• Kavimler göçü • Batı Roma İmp.'nun çöküşü • Ulaşım ve ticaret yollarının Akdeniz'den kayması + • Dini anlayış ve skolastik düşünme biçimi feodal örgütlenmenin ortaya çıkmasını desteklemiştir.	Ortaya çıkan tablo: <table><tr><td>Bozuk ulaşım ve iletişim ağları</td><td>Üretkenliği düşük tarım ekonomisi</td></tr><tr><td>Ticaret dışına kaymış ekonomik süreç</td><td>Merkezi güçten yoksun ve</td></tr><tr><td>Zayıf ve kaderine terk edilmiş kentler</td><td>Dış dünyadan kopuk Avrupa</td></tr></table>	Bozuk ulaşım ve iletişim ağları	Üretkenliği düşük tarım ekonomisi	Ticaret dışına kaymış ekonomik süreç	Merkezi güçten yoksun ve	Zayıf ve kaderine terk edilmiş kentler	Dış dünyadan kopuk Avrupa
Bozuk ulaşım ve iletişim ağları	Üretkenliği düşük tarım ekonomisi						
Ticaret dışına kaymış ekonomik süreç	Merkezi güçten yoksun ve						
Zayıf ve kaderine terk edilmiş kentler	Dış dünyadan kopuk Avrupa						

- Feodalite aynı zamanda Germen ve Hun akınlarına karşı bir **savunma** (bütün yerine küçük birimler olarak örgütlenmek) **biçimidir**.
- Feodalite, tam anlamıyla bir **devletsizlik dönemi**dir.
- Feodalite, toplumun egemen zümrelerini, bir hiyerarşi içinde birbirine bağlayan **kişisel ilişkiler** bütünüdür.

FEODAL DÜZENE ÖZGÜ KURUMLAR

COMMENDATIO: Özgür ama güçsüz bireyin, güçlü olan başkasının korumasına sığınması, hükmü altına girmesi ve hizmetkârı olmasıdır. Vassal, lorduna itaat ve yardım eder, lord da vassalı korur.

BENEFICIUM (FIEF): Dinsel, idari görev üstlenmiş kişi ya da topluluklara verilen toprak imtiyazıdır.

IMMUNITAS: Bir bireyin ya da topluluğun mülkünün, bağlı olduğu otoritenin mali, askeri ve yargı gücünden bağışık olmasıdır. Bunun anlamı, toprak imtiyazını kullananın, hiçbir zaman o toprağın sahibi olamamasıdır.

→ Toprağın asıl sahibi kral, kullanma hakkını soylulara vermektedir. Böylece toprak ve köylü üzerindeki yönetsel yetkileri kral değil, soylu kullanmaktaydı. Kral tebaası ile doğrudan ilişkiye girmeye olanağına sahip değildi. Kısaca güç, feodal yapıda (feodal birimlerdeki feodal beylere) parçalanmış durumdaydı.

→ Feodal beyler kendi toprakları üzerinde yasama, yürütme ve yargı işlevlerinin hepsine sahiptir.

EKONOMİK AÇIDAN FEODALİTE

- Tarımsal üretime dayanmaktadır. Ticaret yok gibidir. Küçük ölçekli, kapalı bir ekonomik yapıdır.
- Üretimin amacı değiş tokuş değil, toplumsal ihtiyaçları karşılamaktır.
- Üretim fazlası serfe değil, feodal beye aittir.

SERF: Toprağa bağlı köylüdür, en alt sınıftır.

- Demesne serfleri:** Sürekli lordun evine bağlı ve onun tarlalarında çalışan serflerdir.
- Bordar:** İki-üç dönümlük bir toprağı olan yoksul köylülerdir.
- Cotter:** Kendi toprağı olmayıp, sadece bir kulübesi olan karın tokluğuna çalışanlardır.
- Serbest köylüler:** Az da olsa vardır. Bir kısmı lordlarına **sabit** bir hizmet verir. Bazıları **ortaklık** usulü ile lordun topraklarını işler. Bazıları hizmet görmeyip lordlarına **nakdi ödeme** yapar. Az bir kısmı da kendi topraklarının yanında lordun topraklarının bir kısmını **kiralayarak** işlerlerdi.

DİNSEL OTORİTE (KİLİSE VE SKOLASTİZİM)

A. KİLİSE

Ortaçağda iktidarın kaynağının Tanrı olduğu biçimindeki kabul, kiliseye büyük güç vermektedir.

Kilisenin meşru görmediği bir iktidarın meşru olması mümkün değildi.

Hristiyanlık başlangıçta iktidar ilişkilerine kayıtsız biçimde ortaya çıkmıştı. Sonra bu anlayış terk edildi ve kral – kilise mücadelesi başladı.

Ara Dönem: Staendestaat

- Poggi, feodalizmden ayrı bir aşama olarak kabul eder.
- Kentlerin yükselişinin önkoşulu ticaretin gelişmesiydi. Bunun gerçekleşmeye başladığı görülür.
Kentlerin yükselme seyri (bunlar ticareti canlandırmaktadır)
 - * Barbar istilaları sona ermiştir.
 - * Müslüman ilerleyişi durmuştur.
 - * Haçlı seferleri
 - * Akdeniz muhasaradan (kuşatma) kurtarılmıştır.
- Yeni bir sınıf (burjuva) doğmaktadır. Bu sınıf, krallığın vergi gelirlerini arttırdığı için krallar tarafından soylulara karşı korunmaktadır.
- Krallar kentlere tüzel kişilik tanımışlardır.
- Kralın tanıdığı yetkiler soylulara değil, bir zümreye tanınıyordu.
- Staendestaat denilen yapılarda, kendisini hükümdar nezdinde temsil eden ve belirli konularda hükümdarla işbirliği yapan staende denilen kurumlar vardı. Soyluların bulunduğu klasik feodal düzende böyle bir şey yoktu.
- Staendestaat, feodal beylerin yanında yeni bir siyasal güç odağı olarak ortaya çıkmış ve feodal düzene yeni bir boyut kazandırmıştır. Kentlerin yükselmesiyle soyluların siyasal ağırlıklarını tamamen kaybettikleri söylenemez.

Feodal yapıyı çökerten iç çelişkiler

- **İlk çelişki**; feodal düzenin **farklı iktidar odaklarından** ibaret olması
- **İkinci çelişki**; feodalitenin sistemin parçası olan **kişileri sistemin dışında bırakarak** kendi kendini bitirmesi
 - ✓ 11-13. yy.larda yaşanan nüfus patlaması
 - ✓ Toprakları tarıma açma politikası
 - ✓ Büyük veba salgını (1347-1351) sonrası; nüfusun % 40'ının ölmesi, işgücü maliyetinin artması ve tarımsal ürünlerin fiyatlarının düşmesi ile feodal beylerin ekonomik güçlerini kaybetmesi
 - ✓ Kiliseden ve soylulardan aldıkları bataklıkları kurutarak tarıma açan kişiler, zamanla bu toprakları elinde tutma hakkını kazanmışlardır. Feodal beylerin ekonomik sıkıntıdan kurtulmak için başvurdukları kısa vadeli çözümler, sistemi çökertmektedir. Ekonomi hızla ticarileşmekte, kentler yükselmekte, böylece sistemin kendi kendini yok ettiği açıkça ortaya çıkmaktadır.
- **Üçüncü çelişki**, benimsediği **ekonomik modelin** (kapalı ve salt tarımsal üretime dayalı) niteliğidir. Tarım ekonomisinin dışına çıkan bireyler, aynı zamanda feodal üretim sisteminin de dışına çıkmış olmaktadır. Feodal ekonomik ilişkilerin dışı açılması ve yerellik özelliğini yitirmesi, bu ilişkilerin yerel otoriteler tarafından düzenlenmesini olanaksızlaştırmıştır.
- Kralla burjuva sınıfının karşılıklı ekonomik çıkarları vardı.

B. SKOLÂSTİK DÜŞÜNCE VEÖNEMLİ DÜŞÜNÜRLER

Ortaçağ, skolâstik düşüncenin kabul edildiği bir dönemdir. Bu dönemdeki hukuk anlayışı, Tanrısal kökenli bir doğal hukuk anlayışıdır. Hukukun, iktidarın kaynağı Tanrıdır.

AQUİNOLU THOMAS (1224-1274)

- **Ortaçağın Aristosu**, Batı dünyasına göre en büyük düşünürdür.
- Siyasal doktrinin temelinde, zalim ve **keyfi iktidarı sınırlama kaygısı** önemli rol oynar.
- Kral dâhil tüm insanlar, **ilahi yasalara tabidir**. Bu ilahi yasa, doğal bir yasadır.
- Kral zulüm yaparsa bireylerin **direnme hakkını savunur**.
- **İktidarın kaynağı: İktidar Tanrıdan, halk aracılığıyla gelir**. İktidarın en başta gelen yetkisi yasa yapmadır. Bu yetki ise halka ya da onu temsil edenlere ait bir haktır.
- **Dini ve dünyevi otoritelerin ayrılmasını**, birbirlerine karışmamaları gerektiğini söyler.
- **Özgürlükçü değildir**, köleliği savunur. **Vicdan hürriyetini reddeder**. Kilisenin etkisi mutlaklıdır. Dine fesat karıştıranın cezası yalnızca aforoz değil, aynı zamanda da ölümdür.

PADOVALI MARSİLİUS (1270-1340)

- **İlerici düşüncelere** sahiptir. Doğal hukuku müphem (belirsiz) bulur.
- **İktidarın kaynağı: İktidar doğrudan halktan gelir**. Halk iktidarı kimseye terk etmemiştir.
- **Halkın yasaların yapılmasına doğrudan katılmalarının** gerekli olduğunu savunur.
- **“Barışın Savunucusu”** eserinde, demokratik sistemin üç unsurunu belirtmiştir.
 - ✓ Yasama yetkisi halktadır.
 - ✓ Yürütme organını yasama organı belirler.
 - ✓ Yasama, yürütmeyi her zaman denetleyebilir ve görevini iyi yapmayan iktidarı uzaklaştırabilir.
- **Vicdan hürriyetinin varlığını savunur**. Din adamları insanlara iyi yolu gösterebilirler, ancak kimseyi zorla bu yola sevk edemezler. Kimseyi zorla iman aşıl原因amaz.

Klasik Ortaçağ görüşü : Tüm iktidarlara Tanrıdan gelir.

Aquinolu Thomas : İktidar Tanrıdan halk aracılığıyla gelir.

Padovalı Marsilius : İktidar, doğrudan halktan gelir.

Feodalite, merkezi devletlerin ortaya çıkmasıyla ortadan kalmıştır. Bu süreç, feodalitenin iç çelişkilerinin ve toplumsal, ekonomik, siyasal ve düşünsel dönüşümlerin bir sonucudur.

Ekonomik Gelişme

- Erken dönemde ekonomi pek az parayla yürürdü. Kilise ve soyluların sermayesi durağandı.
- İhtiyaç üretilip tüketiliyordu. Para ile alışverişten çok mal değiş tokuşu vardı.
- Ticaret düşük seviyede olduğundan fazla üretim yoktu.
- ✓ Ticaret zamanla canlanmaya başladı. Haçlı seferleri ile tüccarlar kıtaya yayıldı, Akdeniz ticaret yolu Müslümanların elinden alındı, mevsimlik panayırılar kalıcı ticarete doğru gelişti.
- ✓ Ticaretin gelişmesi kentleri de geliştirdi. Şehirlerde bir katedral ya da burg vardı. Kentler surlar sayesinde daha güvenli hale geldi.
- ✓ Tarımsal üretim yöntemleri gelişti. Yeni topraklar tarıma açıldı, verimlilik arttı.
- ✓ Uzun mesafe ticaretin canlanması ile ekonomi canlandı, kapalı ekonomiden çıkış süreci başladı.
- ✓ Değiş tokuş ekonomisinden para ekonomisine geçildi.
- ✓ Avrupa kentlerinin çoğunun kuruluşu 12-13. yy.dır.

Ticaretin canlanmasıyla burg'lardan başka burg-dışı anlamına gelen yeni yerleşim yerleri oluştu. **Fauburglar** ahşap surlarla etrafı çevrilen yerlerdir. Fauburglar canlılığın, genişlemenin sembolü oldu. Kentlere göç hızlandı. Kentlerin özerkleşme talepleri ortaya çıktı.

Feodal Toplum Tipi: Cemaat

- ♥ Ortaçağın toplumsal yapılanma biçimidir.
- ♥ Kişiler birey olarak değil, topluluğa tabi olarak değerlendirilir.
- ♥ Toplum kurallarına, geleneklere aykırı davranılmaz.
- ♥ Cemaat içinde kalmak hayatta kalmanın şartıdır.
- ♥ Cemaatin **avantajları**: **Güvenlik – dayanışma – aidiyet**
- ♥ Cemaatin **bedeli**: **Özerk alanın olmaması – cemaat içinde erime – otoriteyi sorgulama yasağı**

Yükselen Sınıf Burjuva

- ⊗ Ticaretle uğraşırlar. Zaman burjuva sınıfının lehine işlemiştir.
- ⊗ Feodal yapı ticari çıkarlara uygun olmadığından kralla işbirliği yapıldı.
- ⊗ Burjuvanın istediği güvenliktir. Güvenliğin iki boyutu vardır: **Hukuksal** ve **fiziksel güvenlik**
- ⊗ Hukuki güvenliğin sağlanmasının yolu, yerel otoritelerin üzerinde olan merkezi iktidar, hukuku düzenlemelidir. Yerel ve farklı kuralların olduğu ortam ticaret için güvenli değildir.
- ⊗ Feodal birimler arasında kalan geniş bölgelerde fiziksel güvenlik ihtiyacını merkezi güç sağlayabilir.

Burjuva – Kral İşbirliği

- ⊗ Burjuva vergi vererek hukuksal ve fiziksel güvenliğini sağlamıştır. Kral, burjuvaya güvenlik sağlayarak iktidarını güçlendirmiştir.
- ⊗ Kral güçlendikçe, yerel birlikler olan loncaları kaldırmıştır. Böylece kentler güçten düşmeye (kral lehine) başlar ve tekelleşmenin önüne geçilmesi burjuvanın işine yaramıştır.
- ⊗ Bölgeciliğin yerini ulusçuluk almaya başlamıştır. (Soylu: İnsanlar iki efendiye birden hizmet edemezler. Bu vatana hizmet lakırdısı tutarsa, feodal lordların otoritesine de elveda, kilisenin otoritesine de)
- ⊗ Kralın gücü mali gücüne bağlıdır. Burjuvazi ile işbirliği sonucu düzenli vergi geliri (örneğin fransa'da **taille vergisi**) doğmuştur. Burjuvaziden borç da alınabiliyordu.
- ⊗ Maaşlı kralın memurları para vergisi toplayabilir, bu parayla düzenli ordu kurulabilirdi.
- ⊗ Bu işbirliği feodal beylerin ve kilisenin işine yaramamıştır.
- ⊗ Hukuk ve iktidar kilisenin etkisinden kurtulmuştur. Kilise vergilendirilmek istenmiştir. Kilise ülkenin işlerine karışmayı doğal bir yetki olarak görüyordu. Kilise mahkemeleri dışında kralın mahkemeleri oluşturuldu.
- ⊗ Kral ile feodal beyler doğal düşmandır. Magna Carta bu çatışmaya bir örnektir.

Magna Carta Libertatum - 1215

- ♥ Feodal beyler, İngiliz Kralı 1. John'u (Yurtsuz John) zorlayarak elde ettikleri, karşılıklı yetkileri ve hakları içeren belgedir. **Amaç**, kralın kanunlara uymasını sağlamak ve feodal beylere haklar tanıyarak bu hakları güvence altına almaktır. Feodal beyler geniş imtiyazlar elde etmiştir. Halk yine serf olarak kalmıştır.
- ♥ **En önemli üç maddesi:**
 - Hiçbir hür insan (serfleri dışlıyor), kanunlara başvurulmaksızın **tutuklanamaz, hapsedilemez**, mülkü alınamaz, sürülemez veya herhangi bir şekilde yok edilemez.
 - **Adalet satılamaz**, geciktirilemez, hiçbir hür insan ondan yoksun bırakılamaz.
 - Kanunlar dışında **hiçbir vergi, kurula danışılmadan**, toplanamaz.
- ♥ **Öznel anlamı:** Ortaya çıktığı dönemin koşullarında sahip olduğu anlamdır. Anlaşmayı ortaya çıkaran dinamik, feodal beylerin feodalitenin çöküşüne gösterdikleri tepkidir. Kralın feodal beylerden bağımsız hareket etmesinin önüne geçilmiştir. Feodaliteyi bir anlamda restore etmiştir. **Öznel anlamda** bakıldığında Magna Carta **geriye gidiştir**.
- ♥ **Nesnel anlamı:** Ortaya çıktığı koşullardan bağımsız, daha sonra yüklenen anlamdır. Belge, iktidarın sınırlandırılması yolunda önemli bir adımdır. Etkisi ABD anayasasında bile görülmektedir. Sonraları hukukun üstünlüğü, hukuk devleti ilkesinin ve birey haklarının dayanağı olarak görülmüştür.

Mutlak monarşi

- ♥ Feodal unsurların tasfiyesi ile ortaya çıkmıştır. Feodaliteden farkı; **düzenli ordu, kalıcı bürokrasi, ulusal vergiler, tek hukuk, tek pazar** gibi konularda merkezileşmedir.
- ♥ **Vergi toplama**; önceleri suiistimal olarak nitelendirilmiştir. Modern devletle düzenli olmuştur.
- ♥ **Merkezileşme**; üçe ayırıyoruz.
 - * **Coğrafi merkezileşme**
 - * **Siyasal merkezileşme**
 - * **Gücün merkezileşmesi (şiddet tekeli)**

Siyasal merkezileşme: **Hukuksal** ve **idari** iki boyutu vardır. Kral tüm yetkileri kendinde toplamıştır. Siyasal iktidar egemenlik niteliğini kazanmıştır.

İDARİ BOYUT OLARAK, ülke çapında bürokrasi örgütlenmesi doğmuştur. Bürokrasi modern devletin makine dairesidir. Modern devlette bürokrasiye bağımlılık mutlaktır.

Bürokrasi: İki özelliği, **gelişmiş işbölümü** ve **uzmanlaşmadır**. Ussallaşmanın özgül biçimidir, rasyoneldir, toplu eylemi düzenli toplumsal eyleme dönüştürmenin aracıdır. Hesaplanabilir, akla dayalı kurallar bürokrasi için vazgeçilmezdir, duygusal öğelerden arındırılmalıdır. İnsanlar üzerinde otorite uygulamanın en ussal aracıdır.

- **Asayiş bürokrasisi:** Ordu - polis
- **Sivil bürokrasi:** Nüfus - vergi

Weber'e göre Bürokrasinin özellikleri

- 1) Bürokratik yönetim, belirli kurallara göre, hiyerarşi içinde, sınırları belli sorumluluklarla yönetilir.
- 2) Kamu hizmeti uzmanlığa dayanır, istihdam özel sınavlara dayanır.
- 3) Bürokratik yönetim, yazılı belgelere ve kuralların olaylara tarafsız uygulanmasına dayanır.
- 4) Kamu hizmetlisi yeteneğe göre değil, belli kamu görevinin uygulayıcısı olarak iş yapar.

Bürokrasiye Eleştiriler

- 1) Ahlaki sorumluluk yerine **teknik sorumluluğu** koyar.
- 2) Emir ve emrin sonucu arasındaki **illiyet bağını** koparır.
- 3) **Hantallaşarak** iş göremez hale gelebilir.
- 4) **Neoliberal eleştiri:** Piyasadan daha az verimlidir ve bürokratların rant sağladığı mekanizmadır.

HUKUKİ BOYUT OLARAK, hukukun kaynağı artık merkezi iktidar olmuştur.

Hukuk devleti kavramının önem kazanmasının nedeni, devletin modern çağda çok daha belirleyici rol kazanmış olmasıdır. Kavram İngiltere, ABD ve Fransa'daki burjuva devrimleriyle yaygınlaşmıştır. Almanya'da ismini bulmuş (rechtsstaat) ve özgül bir anlam kazanmıştır.

Terminoloji

Türkçeye Almancadan çevrilmiştir (recht = hukuk, stat = devlet). 1950'lerde öne çıkmış 1961 AY ile Türk hukuk literatürüne girmiş, 1982 AY hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü kavramlarını kullanmıştır.

İngiltere'de rule of law (hukukun egemenliği, hukukun üstünlüğü), ABD'de due process of law (hukuk kuralları gereği) kullanımı vardır.

Polis devleti

17 – 18. yy.da mutlakiyetçi rejimleri açıklamak için kullanılan ve Almanya'da ortaya çıkmış kavramdır. Polis deyimi; hiçbir sınır ve denetim tanımayan kamu kudreti anlamına geliyordu.

Hazine Teorisi (Fiscusteorie)

Almanya'da ortaya çıkan teoriye göre, idarenin faaliyetleri ile hakları ihlal edilen kişilere yargısal yoldan mali karşılık elde etme olanağı tanınmaktadır.

Devlet hazinesi hükümdarın dışında, özel hukuka tabi bir tüzel kişilik olarak tanınıyordu. Böylece devlet ile hazine ayırt ediliyordu. Devletin eylem ve işlemlerinin hukuka aykırılığı ileri sürüleliyordu, hazine teorisi ile yönetilenlere yargı güvencesi sağlanmıştır.

Devlet ve hazinenin tek tüzel kişi olduğu benimsenince bu teori yerine hukuk devleti teorisi almıştır.

Hukuk Devleti ile Rule of Law Kavramları

- ♥ **Bir görüşe göre**, her iki kavram da modern devleti hukukla bağlama idealini dile getirir ve aynı temele dayanırlar. İki kavram arasındaki tek fark; **rule of law** ifadesi devletle herhangi bir ilişkiye gönderme içermez, **hukuk devleti** ifadesi ise devlete ilişkin bir beyan içermektedir. Dildeki bu farklılığın sebebi, anayasal gelişmelerin izlediği farklı tarihsel yoldur. İngiliz hukuku, devleti hukuksal bir kavram olarak ele almamıştır. ABD hukukunda ise devlet olarak eyalet anlaşılır.
- ♥ **İkinci görüş ise**, iki kavram arasındaki farkın sadece terminolojik değil, içerik ve anlam farkını da içerdiğini savunur.
 - **Bu görüştekilerin bir kısmı**, iki kavram arasındaki farkı, İngiltere (hukuki süreç ve usul) ve Almanya (egemen, üstün otorite) arasındaki hukuksal ve siyasal kültürün farklılığına dayandırır.
 - **Diğer kısmı** farklılığın nedeni olarak **özgürlük** kavramını (İngiltere'de bireylerin sübjektif hakları üzerine inşa edilir, Almanya'da ise mutlakiyetçi devlete yönelik talepler olarak ele alınır) görür.
- ♥ **İki kavram üç noktada kesişir:**
 - **Sosyolojik açıdan:** Her iki kavram modern çağın ürünüdür ve modern devletle gelişmişlerdir.
 - **Ekonomik açıdan:** Her iki kavram kapitalist ihtiyaçlar ve burjuvazi çıkarlar için geliştirilmişlerdir. Bunların temel nitelikte olanları devletin hukukla sınırlandırılması, genel yasanın egemenliği ve hukuksal güvenlidir.
 - **Düşünsel kökleri açısından:** Her iki kavram aynı düşünsel kökten beslenir. Bu kaynak genel olarak aydınlanma felsefesi ve özel olarak liberalizmdir.
- ♥ **Diğer sayılabilecek nedenler;**
 - **Modern devletin oluşum süreci** iki ülkede farklı seyir izlemiştir.
 - **Kapitalizm** iki ülkede eşitsiz gelişim göstermiştir.
 - **Aydınlanma geleneği** ile liberal düşünce iki ülkede farklılaşmıştır.

Hukuk Devleti Kavramının Muğlâklığı

Bütün talepler bu sloganı kullanır. Kavramın belisizliği ile cazibesi arasında güçlü bir bağ vardır. Kavramın belisizliği, iinin istenen şekilde (dışarıya karşı imajı korumak, içeride őrüküntüyü önlemek) doldurulmasının önünü açar. Nazi dönemi Almanya ve 1968 dönemi Doğu Almanya örnektir.

Hukuk Devletini Tanımlama

Kapsayıcı tanım: Hukuk devleti, devlet erkinin yalnızca anayasa ve anayasaya uygun yasalar temelinde ve insan onurunun, özgürlüğün, adaletin ve hukuksal güvenliğin sağlanması hedefiyle kullanılabileceği anlamına gelir.

AYM tanımı: Hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren, bu hakları koruyucu bir hukuk düzeni kurmakla kendini yükümlü sayan, bütün etkinliklerde hukuka ve anayasaya uyan, işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı olan devlettir.

Dar kapsamlı tanımlar: Hukuk devletinin unsurlarından önemli olanları vurgulanarak yapılmış tanımlardır.

Hukuk Devleti Özellikleri, İlkeleri ya da Unsurları

Özellikleri

1. Devlet kudretinin hukukla bağlanması ve sınırlandırılması,
2. Hukuksal güvenliğin sağlanması
3. Temel hakların güvence altına alınması
4. Devletin işlem ve eylemlerinin yargısal denetime tabi olması

İlkeleri

1. Güçler ayrılığı
2. Temel hakların güvence altına alınması
3. Yasallık
4. Devletin işlem ve eylemlerinin yargısal denetime tabi olması
5. Yargı bağımsızlığı
6. Yasaların anayasaya uygunluğunun sağlanması
7. Hukuksal güvenlik

Biçimsel Hukuk Devleti – Maddi Hukuk Devleti

Hukukun pozitifliği ile doğruluğu/adilliği arasındaki ilişki, hukuk devletinin biçimsel ve maddi şeklindeki ayırımına temel oluşturur. Hukuk devleti özellikleri ve ilkeleri incelendiğinde **usul ve örgütlenmeye ağırlık verenler biçimsel** hukuk devletine, **içeriğe bakıldığında ise maddi** hukuk devletine yol bulunabilir.

Biçimsel hukuk devleti, hedefleri bir kenara bırakır yalnızca tarz ve şekli belirler. Hukuk devletini biçimselliğe indirgeme yaklaşımı, bütünsel ve tutarlı bir görünüm sergilemez.

Maddi hukuk devleti, adil ve doğru olana ilişkin hedef ve amaçların meşruluk kaynağı olduğu bir devlet tipini ifade eder.

BiçİMSEL HUKUK DEVLETİ Statükocu (Muhafazakâr) Versiyonu

Julius Stahl: Hukuk devleti karakteri ile yasal düzenin içeriği değil, dokunulmazlığı/mutlaklığı belirlenmiş olur. Hukuk devleti, devletin hedef ve içeriğini ifade etmez, aksine bunları gerçekleştirmenin tarz ve karakterini tanımlar. Devletin amaçlarına ve devletin biçimine kayıtsızdır. Hukuk devletinin özü, devlet faaliyetlerini çerçeveleyen biçimde yatar.

Stahl'a göre; hukuk devletinin unsurları:

- İdarenin yasallığı
- Devlet-birey ilişkilerinin önceden biçimsel hukuk kurallarıyla belirlenmiş olması
- Devlet müdahalelerinin yargı denetimine açık olması

Biçimsel Hukuk Devletinin Devletçi Versiyonu

Bu modelde hukuk devleti, devletin hukukunun egemenliği altına sokulmuştur. Bunun anlamı, devletin, hukukun içeriğini istediği gibi belirleyebilmesidir. **Hukuk devleti = Devletin hukuku**

Biçimsel Hukuk Devletinin Pozitivizmle İlişkisi

Biçimsel hukuk devleti anlayışı, pozitivizmi savunur. **Hukuk devleti = Yasa devleti**

Hukuk devleti = Yasa devleti denkleminin **eleştirisi**; kendi koyduğu hukuk kurallarına uyan her devletin hukuk devleti sayılması isabetsizdir. Hukuk devleti, hukukun devleti bağladığına indirgenirse, ortaya gerçek anlamda hukuk devleti çıkacağı söylenemez.

MADDİ HUKUK DEVLETİ

Devlet erkinin, her şeyin üstünde yer alan belli temel ilkelere ve değerlere bağlı kabul edilmesidir.

Nazi usulü maddi hukuk devletinden söz edildiğinde; hukuk devletini imha etmenin bir aracı olarak maddi anlayışın benimsendiği söylenebilir.

Nasyonal Sosyalist Alman Hukuk Devleti

Yasallık ilkesinin dışlandığı, sadece sistemin temel değerlerine ve Nazi ideolojisine dayanan bir maddi hukuk devleti anlayışıdır. Carl Schmitt hukuk devleti kavramını Alman ruhuna yabancı bulmaktadır. Sonradan adını Hitler'in Alman Hukuk Devleti olarak değiştirmiştir.

Bu anlayış, **içeriği ön plana çıkarırken** biçimsel güvenceleri dışlayan bir anlayış ortaya koymuştur.

Maddi Hukuk Devleti Anlayışının Sakıncası

- Egemen olanların hukuku işgal etmek için kullanabileceği bir işlevi görmeye elverişlidir.
- Özgürlükler biçimsel düzenlemelerle değil, anayasanın değerler sistemi çerçevesinde korunur (anayasal değerler tiranlığına gidiş).

MİLİTAN HUKUK DEVLETİ ANLAYIŞI

- Almanya'da 1960'lı yıllarda **mücadeleci** ya da **militan demokrasi** sloganı ile özdeşleşmiştir.
- Anayasada yer alan sert tedbirler ya da yasaklardan ibaret değildir. Bu düzen, gerektiğinde anayasada öngörülenlerden başka uygulama durumları da yaratabilir.
- Militan demokrasi terimi, ilk defa 1937'de Alman Karl Loewenstein tarafından kullanılmıştır. Liberal demokrasinin, iç düşmanlarına karşı kendini müdafaa hakkı anlamına gelmektedir.
- **Militan demokrasi anlayışı**, mevcut demokrasinin sınırlarının daraltılıp, özünün ufanması ve niteliklerinin eksiltilerek devam ettirilmesi esasına dayanır. Bu sınırlandırmalar sivil toplumun, halkın siyasal sürece dilediği biçimde katılmasını engelleyecektir.
- Militan demokrasi kavramıyla benzerlik kurularak **militan hukuk devleti** olarak nitelenen maddi hukuk devleti anlayışı, hukuk devletinin biçimsel unsurlarının ve güvencelerinin örselenmesi sonucunu doğurur.
- Hukuk devletinin militanlığı, hukuku değil devleti güçlendirmeye yöneliktir.
- Amacın gerçekleştirilmesinde belirleyici rol yargıya biçilir. Ulaşılan sonuç, statükonun korunmasıdır.

ÇÖZÜM: BÜTÜNSEL HUKUK DEVLETİ ANLAYIŞI

- Biçimsel - maddi hukuk devleti ayrımı mutlak değildir. Hukuk devletinin bu bileşenlere indirgenmesi yanlıştır.
- Her iki unsuru da kapsayan bütünsel hukuk devletinden söz etmek doğru olur.

Hukuk devleti = Yasa + içerik

Devlet akli: Hikmet-i hükümet

1. Terimin ortaya atılması ve terimle nitelenen anlayışın bir doktrin haline gelmesi, modern devletin oluşum süreciyle esastan bağlantılıdır.
2. Devlet akli ile ilgili batılı kaynaklara göz atıldığında, **iki farklı yaklaşım** görülür.

a. Genel geçerliği olan, evrensel bir doktrindir.

Devlet akli anlayışı siyasal yaşamın sürekli ve asli unsurlarındandır.

b. Belli bir tarihsel bağlama aittir.

Devlet akli tarihin belli bir aşamasında belli şartların ürünü olarak ortaya çıkmış ve tarihsel rolünü tamamladıktan sonra sahneyi terk etmiş bir anlayıştır. Bu bağlamda, devlet akli modern devletin ortaya çıkış süreci olarak kabul edilir.

3. Devlet akli **terimi** ilk defa, 16. yy. ikinci yarısında G. Botero'nun 1589'da İtalya'da yayımlanan Della Region di Stato kitabında kullanılmıştır.

Modern devlet, feodal parçalanmışlığın coğrafi ve siyasi merkezileşme yoluyla aşılması sonucu ortaya çıkmıştır. Modern devlet, iç ve dış egemenlikle donanmış coğrafi/mekânsal egemenlik birliği olarak tanımlanabilir. Bu yapının esas olgunlaşmaya başladığı dönem 17. yy. olduğu söylenebilir.

Ortaçağ siyasal sistemini çözülmesi ve **yerini modern devletin alması süreci**:

- Yerel iktidarları çökertecek, idarenin ve hukukun birliğini sağlayacak,
- Şiddet araçlarını tekel altına alacak, dini dünyevi alanın dışına çıkaracak,
- Mücadele halindeki toplumsal grupları kontrol altında tutacak,
- Dışa karşı koruyucu gümrükler oluşturacak, sınırları koruyacak ve
- Yeni pazarlar fethedecek bir devin, **Leviathan'ın doğuşudur.**

Bu süreç kendine özgü bir **siyasal semantik** yarattı, bunun **iki formül** (egemenlik ve devlet akli) üzerine kurulduğu söylenebilir. **Egemenlik** ulusal bütünleşme ve feodal güçlerin tasfiyesi yoluyla devlet erkinde merkezileşmeyi simgeler. Bodin, modern devletin ayırıcı özelliği olan gücün tek elde toplanması olgusunu egemenlik kavramı üzerinden hukuksal bir kategoriye yerleştirmiştir. **Devlet akli** ise, gücün aracı ve meşruluk formülü işlevi görüyordu. Bu iki kavram, modern devletin oluşum sürecinin başlarında yaygın olan "gücün kendinde bir amaç ve değer olarak kutsanması" eğiliminin simgeleri durumundaydılar.

Devlet akli **devrimci bir kavram** olarak algılanıyordu. Devlet aklının, dolaysız referans olma ve yaygın itibar görme anlamında hükümlanlık sürdüğü dönem 17. yy.dır. Devlet akli ile ilgili siyasal ve hukuksal çalışmalarda bir patlama yaşanması da bu döneme rastlar.

4. Devlet akli doktrininin **tarihsel çıkış noktasını**; hukuksal ve etik normlarla devlet yönetiminin somut gerekleri arasındaki bir çatışmanın nasıl çözülebileceği meselesi oluşturur.

Devlete bir yarar sağlayacağı umuluyorsa, etik ve hukuki kurallardan sapılabilir mi sorusuna olumlu yanıt verilmesiyle devlet akli doktrininin temeli atılmış olur. Ancak başka öncüller de vardır. Bunların başında devletin bekasının sağlanmasını siyasal eylemin hedefi olarak görmek gelir. Devlet aklına uygun siyasal eylemin ön şartını da, hükümdara serbestçe hareket etme imkânı tanımak oluşturur.

Siyasal eylem sisteminin işlemlerini sağlayacak en elverişli yol, bir kutsalın karşısına başka bir kutsalı çıkarmak, yani siyasal eylemin merkezi birimi olarak **devleti kutsallaştırmaktır.**

Devlet akli, **iç siyasetle ilgili bir zihniyeti** ve onu somutlaştıran pratikler bütünü niteliyordu. Modern devlet bu yolla içerde kurumlaşarak istikrarlı bir yapıya oturmaya hedefliyordu.

Öte yandan, devlet aklının yansıması olarak görülen uygulamalara yönelik **eleştiriler** de bu dönemde daha yüksek sesle dile getirilmeye başlandı. Örneğin özel işlerin ve menfaatlerin kamusal maskesi altında yürütüldüğü ve devlet aklının referans olarak kullanıldığı eleştirileri dikkat çekicidir.

Devlet sırrı gibi terimler, devlet aklının perde önünde yer alan görünüşleri olarak değerlendirilir.

Bu dönemde devlet aklı, dış siyasette de en önemli araçlardan biri haline geldi. Hatta devlet aklının iç siyasette kullanılmasını siyasal ahlaksızlık olarak niteleyen Hollanda bile, bu doktrini dış siyasette kullanmaktan geri durmadı.

5. Çıkarılmaması gereken iki sonuç vardır.

- Devlet aklı ile modern devletin oluşum ilişkisinin genel ve yapısal niteliği, devlet aklı anlayışının her yerde aynı şekilde uygulandığını göstermez.
- Devlet aklı kavramı açısından bir tarihsel bağlamdan söz etmek, doktrinin bu bağlama ait olduğu, yani öncesinin ve sonrasının bulunmadığı anlamına gelmez.

Makyavel'i doktrinin sıfır noktasındaki düşünür olarak görmek yanlıştır, doğrusu onun Prens kitabında dile getirdiği fikirleri, doktrinin sıcak düşünsel kaynağı olarak değerlendirmektir. Makyavel'in modern devlete giden yolu açan düşünür olduğu inkâr edilmez.

Makyavel'in öğretisi; iktidarı ele geçirmenin ve korumanın siyasal eylemin temel ölçütü olarak görülmesi ve siyaset ile etik arasındaki bütün bağların koparılması olarak özetlenebilir. Siyasal zorunluluklar hukuk ve etikten ayrılmayı gerektiriyorsa, devlet adamı tereddüt etmemelidir.

Makyavel, devlet aklı terimini hiç kullanmamıştır, ayrıca bütün görüşleri bu anlayışla özdeş değildir. Bununla birlikte bu doktrinin dünyaya gelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Makyavel'in Prens'i yazarken antik çağdan esinlendiği dikkate alınırsa, devlet aklı anlayışının düşünsel kökleri bu döneme kadar uzatılabilir. Bu açıdan, bu anlayışın ezeli bir varlığı bulunduğunu söylemekte bir abartı yoktur.

Spartalı komutan **Lysander** ve Romalı tarihçi **Tacitus'un** isimlerinin çok sık geçmesi de bunu gösterir. **Lysander: Aslan postunun yetmediği yerlerde, tilki kürkü kuşanmak gerekir. – Çocuklar oyunlarla, büyükler yeminlerle aldatılır.** Makyavel'in de kullandığı bu metaforlar, devlet aklı doktrininin en verimli çağı olan erken mutlakîyetin temel siyasi düsturunu yansıtır.

Tacitus'a yönelik ilginin temelinde de egemenlerin iktidarı elde etmek, korumak, sağlamlaştırmak için kullanabilecekleri bilgi, araç ve yöntemlere ilişkin açıklamaları yatar. Tacitus'a göre bu bilgi, araç ve yöntemler rakiplerden gizlenmelidir. Bu nedenle devletin sır alanına girerler. Bunları, devlet biçiminin korunmasına hizmet eden sırlar ve egemenlerin korunmasına hizmet eden sırlar olarak adlandıran Tacitus, bu kavramların yaratıcısı olmuştur.

Bu açıklamalarla altı çizilmek istenen husus; devlet aklı doktrininin belli tarihsel şartlar altında biçimlenmesine rağmen, salt bir döneme hapsolmuş bir anlayışı temsil etmediği, aksine evrensel nitelik taşıdığıdır.

6. Tanımlar:

Unruh: Üstün otoritenin çıkarlarının bütün diğer çıkarlardan ve temel etik ilkelerden önce geldiği şeklindeki tasavvur, en yalın tanımdır.

Cattaneo: Devlet aklı polis devletin temel ilkesidir.

Quaritsch: Bu kavramın esası, hukuki ve etik değerler ile devletin çıkarları arasındaki çatışmaya ilişkin bir hiyerarşidir. Devleti esas alan bu zihniyete göre;

- Devletin bütün çıkarları çatışma veya tereddüt halinde diğer çıkarlardan önce gelir.
- Devletin çıkarlarını hangi araçlarla gerçekleştireceği konusunda sınırlama kabul edilmez.

Meinecke: Etik ve hukuk kurallarının ihlalinin yarattığı sürekli bir kirlenme devlet aklının özünde mevcuttur. Devlet aklının gereklerine göre hareket eden bir devlet, sürekli günah işlemek zorunda kalır. Devlet aklının kırmızı renginin teşhis etmek zor değildir.

7-2. DERS NOTU: ULUS DEVLET

EGEMEN İKTİDARIN DOĞUŞU

Modern devletin temel özelliklerinden biri, üstünlük mücadelesine son vermesi ve çok sayıda yerel birimi bir siyasal merkez etrafında birleştirmesidir. Kral hem kiliseye, hem de feodal beylere ve özerk şehirlere üstünlüğünü kabul ettirmiş, egemen haline gelmiştir.

ULUSUN DOĞUŞU

Çok sayıda feodal beyliğin ve kent devletin uyruklarının ortak bir aidiyet duygusunu geliştirerek ulus haline gelmeleri uzun bir süreçte gerçekleşmiştir.

Ulus'un doğuşu

- Ekonomik yönden **feodalizmden kapitalizme**,
- Siyasi yönden **feodalizmden modern devlete** geçiş sürecidir.

Pazar büyüklüğü bakımından burjuva için **en elverişli ölçek**, kralların üstünlük kurmaya çalıştıkları, 40-50 veya daha fazla yerel birimi barındıran **ulusal ölçektir**. Bu amaçla, Avrupa'nın batısında ekonomik yönden güçlenen burjuvazi, krallara ekonomik destek sağlar. Ateşli silahlarla kraliyet orduları geniş toprakları ve ulusa dönüşecek büyük toplulukları egemenliği altına almayı başarır.

15. yy.a gelindiğinde İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz siyasal birliğini sağlamış, uyrukları arasında bir ulusa ait olma duygusunu pekiştirmiştir. İtalya bunu başaramamıştır.

Siyasal iktidarın bu köklü değişiminin teorik açıklaması en iyi Makyavel, Bodin ve Hobbes'un görüşleri çerçevesinde incelenebilir. Bununla birlikte, egemenlik teorisini kendi iç çelişkilerinden kurtaran ve mükemmel hale getiren J.J.Rousseau'dur.

LAİK İKTİDAR: NİCOLAS MAKYAVEL

Modern devletin ayırt edici özelliklerinden biri, **laik bir iktidar modeli** ortaya koymasıdır.

17. yy. da Rönesans hareketinin etkisiyle Avrupa'da durum değişmeye başlar, artık kilisenin görüşleri her yönden eleştiriye uğramaya başlar ve siyasi gücü kullananlar da daha az dini referans kullanırlar.

Prens adlı kitabı, siyasal düşüncüyü derinden etkileyecek ve modern devlet teorisinin temel kaynakları arasında gösterilecektir. **Başlıca fikirleri:**

- ♥ İtalya'nın birliğini sağlayacak **güçlü bir merkezi hükümetin savunucusudur**.
- ♥ Her **ne pahasına olursa olsun, İtalya'nın ulusal birliği sağlanmalıdır**.
- ♥ Kitabında **ideal hükümdarı ve devleti tasarlamamıştır**. İtalya'nın birliğini sağlayacak bir hükümdarın ne yapması gerektiği konusunda **gerçekçi olacağı konusunda uyarılarda bulunur**.
- ♥ Bazı özellikler fazilet gibi gözükür fakat yıkım getirir; bazı özellikler de kusur gibi gözükür fakat güvenlik ve esenlik sağlar. Cömert bir hükümdar savurgan olur, hazineyi tüketir ve yurttaşlara ağır vergiler koyar. Buna karşılık **cimri olarak tanınmak** daha iyidir.
- ♥ Merhametli hükümdar düzeni sağlayamaz. Uyuğunu birlik içinde tutmak isteyen bir hükümdar, **merhametsizlikle suçlanmaktan korkmamalıdır**.
- ♥ **Korkulan insan olmak** daha iyidir. Çünkü insanlar genellikle nankör, değişken, ikiyüzlüdürler.
- ♥ İhtiyatlı bir hükümdar, kendisine zararı dokunuyorsa, verdiği sözü tutmaz. Söz vermesini gerektiren şartlar değişmişse, yine **sözünde durmasına gerek yoktur**.
- ♥ Hükümdar, sadece yaşamını ve **devletin varlığını sürdürmeyi** amaçlar. Başvuracağı **araçlar her zaman doğrudur**. Amaç araçları meşru kılar.

İktidarın Kaynağı Konusu

- ♥ İtalya'nın birliğini sağlayacak **iktidarı**, diğer prensliklerden, kent cumhuriyetlerinden ve kiliseden **üstün görür**.

- ♥ Amacına ulaşmak için hükümdarı **sınırlayacak dini veya ahlaki bir yasa kabul edilemez.**
- ♥ Ortaçağ düşüncesinde her türlü iktidar Tanrıdan gelir. Fakat Makyavel, güçlü **hükümdarın yetkisini Tanrıdan aldığı söylemez.** Nereden aldığı konusunda da bir açıklama yapmaz, iktidarı **meşrulaştırma gayreti göstermemektedir.**
- ♥ İlk kez bir düşünür **siyaset başka, ahlak başkadır** demektedir. Prens kitabında siyasi iktidarı, dini ve ahlaki kavramlardan arındırmıştır.
- ♥ Makyavel'in düşüncesinde Ortaçağ anlayışını aşan tek nokta, iktidarın kaynağını Tanrıya dayandırmaması değildir. Onun **halkı** pasif de olsa bir **siyasi aktör** durumuna getiren görüşleri önemlidir. Ona göre, iktidar ilişkisinin tarafları soylular ile halktır. Soylular ile yapılacak ittifaka asla güvenilemeyeceğini, çünkü soyluların hükümdarın makamında gözü olduğunu söyler. Oysa halkın iktidarı ele geçirmek gibi siyasal hedefi yoktur, halk yalnızca iyi yönetilmek ister.
- ♥ Hükümdar **halka dayanarak** senyörlüklere son vermeli ve ülkede rakipsiz kalmalıdır. Bunun için **güçlü bir ordu** kurmalıdır. Başka ülkelerden paralı asker getirmek doğru olmaz, halkı silahlandırıp **ulusal bir ordu** kurulmalıdır.

İktidarın Meşruiyeti Konusu

- ♥ Makyavel, siyasi iktidarı ilahi kaynaktan bağımsızlaştırmıştır. Hükümdar, yetkisini kendisi dışında bir odağa dayandırmamaktadır.
- ♥ Ahlak ile siyaseti ayırmıştır.
- ♥ **J.J.Rousseau:** En güçlü, gücünü hak, boyun eğmeyi ödev biçimine sokmadıkça, hep egemen kalacak kadar güçlü değildir.
- ♥ Makyavel iktidarı meşrulaştıracak bir çaba içine girmemiştir.
- ♥ Prens kitabını bir devlet teorisi kitabı olarak tasarlamamıştır. Söylevler kitabında, bir kişinin kuvvetine dayalı krallıkların çok sürmediğini belirtir.
- ♥ Makyavel **Prens kitabında monarşiyi, Söylevler kitabında ise karma yönetimi** savunmuştur. Monarşi, aristokrasi ve demokrasinin unsurlarını içeren bir yönetim biçimi, devletin uzun ömürlü olması için tercih edilmelidir.
- ♥ Sonuç olarak, İtalya birliğini sağlamak üzere mutlak monarşi olarak kurulacak, birlik sağlandıktan sonra devletin sürekliliğini güvence altına almak için Cumhuriyet yönetimi benimsenecektir.
- ♥ Hükümdarın en üstün iktidar olduğu, yetkisini Tanrıdan almadığı halde sürekli olduğu, dini veya ahlaki kurallarla bağlı olmadığı ama yine de meşru olduğu bir iktidar modeli teorisi ile ilgili görüşleri Bodin ve Hobbes dile getirecektir.

ARTUR SCHOPENHAUER

Monarşik yönetim biçimi, insanlar için **en tabii yönetim biçimidir.** Tıpkı arılar ve karıncalar, göç halindeki turnalar, gezgin filler, sürü halinde av arayan kurtlar gibi. Bunların tümü, uğraştıkları şey ne ise, onun başına içlerinden birini geçirirler. Hatta canlıların organizmaları bile monarşi prensibine göre kurulmuştur. Tek başına yol gösteren, sevk ve idare eden, üstünlüğü elinde bulunduran beyindir. Güneş sistemi bile monarşik bir yapıya sahiptir.

Cumhuriyet idaresi insanlar için **doğal değildir.** Cumhuriyetin bir dezavantajı, yetenekli insanların yüksek konumlara ulaşması monarşilere göre daha güçtür. Monarşik yönetimlerde zekâ ve yetenek yukarıdan müdafaa ve destek görür, çünkü kral diğer insanların zekâsından yararlanmaya mecburdur. Ayrıca cumhuriyetler kısa ömürlüdür, kolay kurulur fakat ayakta durmaları bir hayli güçtür. Monarşilerde ise durum tersidir.

7-3. DERS NOTU: MAKYAVELİZM, HİKMET-İ HÜKÜMET VE MODERN DEVLET

HİKMET-İ HÜKÜMET

Dar tanımı: Devletin güvenliğini sağlamak, varlığını korumak amacıyla, olağan koşullar altında geçerli olan hukuk ve ahlak kurallarını çiğnemenin haklı görülmesi, gösterilmesidir.

Geniş tanımı: Bir siyasi yönetim oluşturabilme ve bu yönetimin devamlılığını sağlayabilme becerisidir.

Botero (kavramı ilk kullanan kişi), devleti insan topluluğu üzerinde istikrarlı bir yönetim, hikmet-i hükümeti ise böyle bir yönetimi kurma, devam ettirme ve genişletme yollarının bilgisi olarak tanımlar.

Meinecke'ye göre hikmet-i hükümet **devletlerin**, bir numaralı **hareket yasa**sıdır.

- ♥ Devletin zirvesinde **iktidar hırsı** ile **ahlaki sorumluluk arasında**, Kratos ile Ethos arasında köprü olan hikmet-i hükümet, devlet yöneticisine devletin varlığını ve gücünü korumak için ne yapması gerektiğini söyler.
- ♥ Hikmet-i hükümet; bazen adil, ilkeli olmanın, bazen ise hukuku, ahlakı çiğneyebilmenin ve bunları kişisel iktidar hırsından arınmış biçimde doğru zamanda doğru sırayla yapabilmeyen bilgisi ve uygulamasıdır.

MAKYAVELİZM

Politikada amaca ulaşmak için ahlaka aykırı da olsa her türlü aracı hoş gören anlayıştır. Sözü edilen amacı devletin çıkarları dersek, hikmet-i hükümet Makyavelizmin özel bir ifadesi haline dönüşür.

Makyavel düşüncesi, Makyavelizmden ibaret değildir. Makyavel, siyaseti kutsaldan arındırmış ve skolastik düşüncüyü sarsmıştır. Bu çerçevede, Makyavel bir ayağını moderniteye basar. Ancak iktidarın sürekliliğini düşünmemek gibi bir eksikliği olması nedeniyle, Makyavel düşüncesi tam anlamıyla modernite içine de alınamaz.

Modern devlet kuramının temel parçalarından birisi olan saf egemenlik öğretisi aslında hikmet-i hükümet anlayışıyla örtüşür. Modern devleti hikmet-i hükümetin kıskacından çıkarabilmek için evrensel hukuk ilkelerinin varlığını kabul ederek saf egemenlik kuramını törpülemek gerekir.

HİKMET-İ HÜKÜMET ve MODERN DEVLET

Meinecke, devletin diğer toplumsal örgütlenmelerden önemli bir farkı olduğunu ileri sürer. **Diğer toplumsal örgütlenmeler**, varoluşlarını üstün bir ilkeye dayandırır ve mensuplarının o ilkeyi gözetmesini şart koşarlar. **Oysa devlet**, insanın içindeki hayvansallığı (güç arzusu) ve toplumsallığı (düzen ve güvenlik) bir araya getiren, aynı potada eriten tek yapılanmadır. Ancak ahlakı, hukuku, yani dayandığı üstün ilkeyi arada sırada çiğnemedi de var olamaz. **Meinecke**, devletten **tarih dışı** bir kategori olarak söz eder. (Ancak bu benimsenen bir tavır değildir)

Modern devleti, tarihte kendisinden önce yer almış diğer siyasi örgütlenmelerden ayıran temel noktalardan birisi, iktidar ilişkisine ve meşruiyet kurgusuna getirdiği yeni biçimidir.

- ♥ **İktidar ilişkisi**, tüm toplumsal örgütlenmelerde var olan, evrensel bir olgudur. Yalnız evrensel iktidar ilişkisini, bir yöneten-yönetilen ilişkisi olarak düşünmek doğru değildir. Yöneten-yönetilen ilişkisi evrensel değildir. Hem yöneticisiz hem de yöneticili insan toplumlarının ortak noktası, kurallanmaya dayalı bir düzene sahip olmalarıdır. Yöneten-yönetilen ilişkisini tanıyan toplumlarda kural, genellikle yaptırım üzerinden düşünülür. Oysa kural yaptırımsız da olabilir, bunun için meşruiyet kavramıyla donatılmış olması yeterlidir.
- ♥ **Meşruiyet** inancıyla desteklenen bir kaynaktan gelen kurallar uygulamaya konduklarında karşımıza evrensel iktidar olgusu çıkar.

Modern devlete gelinceye kadar İlke ile Uygulama (**Yasa ile Kılıç**) arasında hep aşılmaz bir duvar olmuştur. Yasa ve Kılıç ayrı mekânlara yerleştirilmiştir. Bu duvarı kaldıran, kuralın kaynağı ile uygulamasını tek elde toplayan ilk siyasi yapılanma modern devlettir. Modern devlette sihirli kavramlar ise **egemenlik** ve **kamusal birliktir**.

Ortaçağ düzeninde **Yasa kilisenin, Kılıç ise soyluların elindedir**. Soylular kılıcı, Tanrının yolunda kullanmalıdırlar, dolayısıyla yöneticiler, başka bir alanda konulmuş yasaları uygulamaktan öteye geçmeyen basit birer görevlidirler. Egemenlikte ise, egemen hem kural koyandır, hem de uygulayandır. Saf egemenlik kuramı, bu yapılanmanın meşru olduğunu ilan eder.

Modern devlet düşüncesi tarihte ilk defa, **kutsal alana ve kutsal olmayan alana aynı kurumu yani devleti yerleştirmiş**, ilk defa Yasa ve Kılıç'ı aynı elde toplamıştır. Hem de bunun meşru iktidar ilişkisi olduğunu iddia etmiştir. Bu siyasetin laikleşmesi, sekülerleşmesi anlamına gelir.

Devlet kendine özgü bütünsel ve sürekli bir varlığa sahip olduğu kabul edilmeden hikmet-i hükümet düşünülemez. Hikmet-i hükümeti düşünebilmek için **gerekli kavramsal araçları**, egemenlik kuramını formüle eden Bodin'den geçerek, modern devletin kavramsal çerçevesini eksiksiz çizen **Hobbes'ta aramak gereklidir**.

[HUKUK DEVLETİ - HİKMET-İ HÜKÜMET] veya [HUKUK DEVLETİ - MODERN DEVLET]

Hikmet-i hükümeti modern devletin kuramsal çatısı olmaksızın düşünebilmek mümkün değildir iddiası, farklı bir yoldan da ileri sürülebilir.

- ♥ İlk aşamada, modern devlet ne ölçüde hukuk devleti olabilir, sorusu yer alır. Bilindiği gibi, hikmet-i hükümet kavramı hukuk devleti kavramıyla zıtlık içindedir. Saf egemenlik ilkesinden vazgeçilmeden modern devlet ve hukuk devleti kavramları yan yana getirilemiyorsa, o zaman **modern devletin hangi tarafa (hukuk devleti - hikmet-i hükümet) yakın durduğu** dikkatli tanımlanmalıdır.
- ♥ **Saf egemenlik kuramı içinde**, hukukun pozitif yasalar toplamından ibaret olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü saf egemenlik kuramına göre, egemenden başka hukuk kaynağı yoktur. Dolayısıyla hukuk denilen bütünün içine sadece egemenin yasa olarak belirlediği normlar girecektir. Egemen tarafından oluşturulmayan normlar (ahlak veya din kuralları) hukukun dışında kalacaktır. Üstünlük hukuk normlarındadır. **Sonuç olarak bu halde**, hukuk devleti kavramı egemen gücü sınırlayamaz.

Egemen gücü onun değiştiremeyeceği kurallarla bağlı kılarırsanız o zaman egemen, egemen güç olmaktan çıkar. **Modern devleti hukuk devleti haline getirebilmek için**, devletin koyduğu kanunların yanında, devlet tarafından konulmayan ve üstün olan evrensel hukuk ilkeleri, temel hak ve özgürlükler, UA hukukta suç sayılan fiiller gibi kavramları eklemek gerekir. Böylece saf egemenlik kuramı geçersiz hale getirilerek hukuk devleti bir kuramsal temele dayandırılabilir.

EMPERYALİZM, ANTIEMPERYALİZM ULUSAL EGEMENLİK ve HUKUK

Modern devlet, ilk kurgulandığı biçimiyle hukuk devletine değil, hikmet-i hükümet öğretisine bağlanır. Onu hikmet-i hükümetin alanından çıkarıp hukuk devleti haline dönüştürebilmek için monarşik ya da ulusal egemenliğin çerçevesinin dışına taşan ilkelerle bağlı saymak gerekir.

Saf egemenlik kuramının törpülenmesi işlemi, ilk olarak, **insan hakları düşüncesinin** ortaya çıkmasıyla başlar. 17-18.yy.da batılı burjuva için, 19.yy.da emekçiler için, 20.yy.da kadınlar ve batılı olmayan en alttakiler için insan hakları düşüncesi gelişir. Bağımsızlık hareketleri ile birlikte egemenliğin sınırlandırılmazlığı antiemperyalist mücadelenin temel argümanı olur. Milliyetçilik, ezilenlerin yanında yer almak anlamında, yeniden ilerici bir hareket haline dönüşür.

TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME, ULUSLAŞMA ve HUKUK

Osmanlıda hukuk, Tanzimat döneminden itibaren modernleşme araçlarından birisi olarak kullanılmıştır. İkinci Meşrutiyet ile güçlenen bu uygulama, Cumhuriyetin kuruluş dönemiyle zirve noktasına ulaşır. Hukuk reformu, laikliğin kurumsallaşmasının bir aracı olarak düşünülmektedir.

Ulusal egemenlik ilkesi, Kemalist devrim açısından **iki anlam** taşır. Öncelikle, monarşik egemenlik anlayışı reddedilerek, padişahın iradesi yasa kaynağı olmaktan çıkarılmaktadır. Sonra hukukun bu şekilde temellendirilmesiyle, din kuralları da hukuk kavramı dışına çıkarılır.

Devrim koşulları içinde Kemalist kadroların, saf egemenlik kuramını benimsemeleri çok normaldir. 1961 anayasasına gidilen ortamda, Kemalist kadrolar, hukuk koyma yetkisinin sınırını evrensel hukuk

ilkeleri ya da temel hak ve özgürlükler olarak değil, Cumhuriyetin kurucu iradesi olarak tanımlamaktadırlar. 1961 anayasası döneminde yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı açısından getirilen normatif güvenceler, hukuk devleti ilkesini hayata geçirmek üzere değil, Kemalist devrimin modernleşme projesine muhalefet edenlerin genel oydan çoğunluğu elde etmeleri riskine karşı emniyet supapları olarak tasarlanmıştır.

Yargının fazla bağımsızlaşması halinde, **üç paralel hat** çekilerek gidişata dur denilir:

- ♥ Yargı bağımsızlığı güvencelerini mümkün olduğu kadar kısma
- ♥ Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması yollarını alabildiğine genişletme
- ♥ Askeri yargının alanını genişletme

1982 anayasasında 2. maddede devletin temel nitelikleri arasında, hukuk devleti ilkesine yer verilmiş olması kötü bir şaka gibidir. CB, YAŞ, HSYK gibi kurumların işlemlerine karşı yargı yolunun kapatılması, askeri yargının anayasal tanımının genişletilmesi, HSYK'nın yürütmeye bağımlı hale getirilmesi, OHAL KHK'larının yargı denetiminin yapılamaması sistemin hukuk devleti ilkesi bakımından içerdiği defolardır.

SONUÇ

Modern devlet kuramı bize şunu söyler:

- ♥ Devlet, yönetici ve yönetilenlerden ayrı bir kişiliğe, varlığa sahiptir.
- ♥ Devletin varlığı zamanla sınırlı değildir. Bu varlık, ölümlü, yani zamanla sınırlı yöneticilerin ve yönetilenlerin varlığından daha değerlidir.
- ♥ Devlet kuralları, kendine has varlığından kaynaklanan egemenlik yetkisine dayanarak belirler. Bu kurallara yasa denir ve yasalar her türlü kuraldan üstündür. Bu yasayı ancak bir başka yasa değiştirebilir veya ortadan kaldırabilir.
- ♥ Modern devlet kuramının hikmetine ermek, hükümet etmenin hikmetine ermenin ilk aşamasıdır.
- ♥ Hikmet-i hükümetin ortaya çıkacağı tek nokta, ne zaman yasalara uyulmayacağının kararlaştırılmasıdır. Bu durumda yönetici, devletin varlık amacına uygun hareket etmeli, kendi çıkarını öne alacak şekilde davranmamalıdır. Bunun dışında **hikmet-i hükümet;**
 - ⊙ Yöneten-yönetilen herkesin tabi olmak zorunda olduğu hukuk düzenindedir.
 - ⊙ Devletin, en başta kendi varlığını korumaya yönelik oluşturduğu hukuk düzenindedir.
 - ⊙ Her devlet için farklı olan, evrensel hiçbir yanı bulunmayan hukuk düzenindedir.
 - ⊙ Egemenlik yetkisi çerçevesinde devletin dilediği şekilde belirleyebildiği hukuk düzenindedir.

8. DERS NOTU: GÜÇLER AYRIMI - KUVVETLER AYRILIĞI 10.04.2017

Siyasi iktidar, toplumdaki diğer iktidarların üzerindedir. Siyasi iktidarın önemli bir özelliği; yalnızca güce dayanmamasıdır. **SİYASİ İKTİDAR = KUVVET + RIZA**

Ancak bu, iktidarın sınırsız yetkilere sahip olacağı anlamına gelmez.

Güçler Ayrımının Temelindeki Düşünce

Güçler ayrımının hedefinde yatan düşünce, bir hayli **negatiftir**.

- **İlk amaç;** devlet organının denetimsiz kalmaması, yetkinin kötüye kullanılmaması için gücün tek bir makamda toplanmasının önlenmesidir. Güç paylaşımının **tek yolu güçler ayrılığı değildir**. Örneğin,
 - ✓ Federasyonlarda federe ve federal devlet arasında gücün paylaşılması
 - ✓ Parlamentolarda muhalefete yönelik anayasal güvencelerin getirilmesi
 - ✓ Yasama ve yürütme güçlerinin THÖ'lere müdahalesinin önlenmesi için güvenceler oluşturulması
 - ✓ Anayasa yargısının benimsenmesi
 - ✓ STK ve baskı grupları gücün tek merkezde toplanmasını engelleyici kurumlardır.
- **İkinci amaç;** organların birbirlerini denetlemeleri ve gücün dengeli kullanılmasıdır. Devletin gücünün dengeli ve eşit dağılımını sağlayan sisteme güçler ayrılığı (**denge-fren sistemi**) denir.

Güçler Ayrılığının Anlamı

Günümüzde anlaşılması gereken **fonksiyonlar ayrılığıdır**. Güçler ayrılığının anlamı temel fonksiyonların farklı organlar eliyle gördürülmesidir.

Tek olan devlet kudretinin birden çok olan fonksiyonlarını ve yine birden çok olan organlarını ayırt etmek gerekir. İktidarın fonksiyonları bu iktidarın değişik kullanım biçimleridir.

A. **KUVVETLER AYRILIĞI KURAMI**

Tarihçesi

Bu kuram Montesquieu ile özdeşleşmiş olsa da teorinin kökeni **İngiliz tarihinde** de bulunur. 1066 Norman istilasından 1689 Haklar Bildirgesine kadar yasama ve yürütme ayrılığı yavaş yavaş gerçekleşmiştir. **Magnum Concilium** adlı meclis zamanla vergiye rıza gösterme ve kanun yapma yetkisini ele geçirerek bir yasama organı haline gelmiştir.

ARİSTO, anayasanın devletin erk görevlerinin dağılımını gösteren bir düzenleme biçimi olduğunu belirtmiş, ideal bir devletin orta sınıfa dayandığını ve beraberinde güçler ayrılığını getirdiğini savunmuştur. Bu üç erk yasama, yürütme ve yargıdır.

JOHN LOCKE, devlet organlarını üçe ayırmıştır: Yasama, yürütme ve federatif güçtür. Yargıyı ayrı bir güç olarak görmez, yürütmenin içinde tanımlar.

- **Yasama iktidarı;** devlet gücünün topluluğun korunması için nasıl kullanılacağını yönlendirme hakkı olan iktidardır ve diğer iktidarlardan üstündür.
- **Federatif iktidar;** savaş ve barış yapma, birlikler ve ittifak oluşturma, devletsiz bütün kişi ve topluluklarla her türlü işlemi yapma iktidarıdır.
- Yasama ve yürütme gücünün aynı organda birleşmesi tehlikelidir.

MONTESQUIEU, yönetimleri üçe ayırmıştır:

- **Cumhuriyet:** Yetki halkın tamamına aitse demokratik, bir kısmına aitse aristokratik cumhuriyettir. İlkesi **siyasi erdemdir**. Demokraside eşitlik, aristokraside ölçülülük bu ilkeyi destekler.
- **Monarşi:** Tek kişinin yasalara uygun yönetimidir. İlkesi **sereftir**.
- **Despotizm:** Tek kişinin keyfi yönetimidir. İlkesi **korkudur**, fazilet gereksiz, onur tehlikelidir.

MONTESQUIEU kuvvetleri üçe ayırmıştır: Yasama, yürütme ve yargı.

Bu üç kuvvetin ayrılmasını savunmuştur. Öncelikle yasama ve yürütme ayrılmalı, aynı elde olursa hürriyet yok olur. Bu üç kuvvet kendi görevlerinin dışına çıkarlarsa o sistemde hürriyet yok olur.

Bu üç kuvvet tek elde toplanırsa koyu bir istibdat doğar. İktidarın kötüye kullanılması, ancak iktidarın iktidarı durdurması halinde önlenabilir.

- **Yürütme** bir monarkın elinde bulunmalıdır. Hükümet bir kişi elinde daha iyi yönetilir. Yürütme kuvveti sınırlı bir kuvvettir, çünkü kural koyamaz.
- **Yasama** ise bir kişi yerine birden çok kişi tarafından daha iyi kullanılır. Yasama iki bölümden oluşan bir kurula ait olmalıdır. İlk bölüm asillerden, ikinci bölüm halkın temsilcilerinden oluşmalıdır. Her birinin diğerine karşı önleme yetkisi olmalıdır, böylece birbirlerini sınırlandıracaklardır. Her ikisi de yürütme tarafından sınırlandırılacak, bunlar da yürütmeyi sınırlandıracaklardır. Yasama kuvveti sınırlı bir kuvvettir, çünkü kendi koyduğu kuralları uygulama yetkisi yoktur.
- **Yargı** mahkemelere ait olmalıdır. Belirli bir zümrenin, belirli bir mesleğin elinde olmamalıdır. Mahkemelerde halktan seçilecek kişilerin de olmasını savunmaktadır. *Milletin yargıçları, cansız birer varlıklarmış gibi hareket ederek kanunun sözlerini (kuvvetini ve sertliğini değiştirmeden) sadece telaffuz eden birer ağızdır.* Yargı kuvveti de sınırlı bir kuvvettir, çünkü hâkimler kanun sözlerini telaffuz eden birer ağızdan başka bir şey değildir.

Bu Görüşlerin Etkileri

- ✓ 18. yy. sonlarında bu görüşlerin oldukça etkili olduğu görülmektedir.
- ✓ Özellikle Fransa'da eski rejime karşı, güçlerin ayrılması ilkesi doğal bir tepki olarak gelmiştir.
- ✓ Bir toplumda, hakların güvencesi sağlanmamış ve iktidarların ayrılması gerçekleştirilmemişse, o toplumda anayasa yoktur. (1789 Bildirisi)
- ✓ ABD anayasasında da güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir.
- ✓ Güçler ayrılığı bu süreçte, Avrupa'da devlet kuramları içinde yer edinmiştir.
- ✓ Liberal hukuk devleti anlayışının dayanağı olmuştur.

Liberal Hukuk Devleti Anlayışındaki Güçler Ayrılığı

- Devlet kudreti yasama, yürütme ve yargı güçlerine ayrılmıştır. Her biri diğerleri karşısında özerk bir yapıdadır ve kendi alanı içinde faaliyet gösterir. Ancak bu güçlerin sınırlarının belirlenmesi gerekir. Yasama; sadece yasa koymalı, yürütmeye karışmamalıdır. Yürütme; sadece yasaları işletmeli, yasa koymamalıdır. Yargı; sadece hukuku kullanmalı, hukuk kuralı koymamalıdır.

Güçler Ayrılığı İlkesinin Yasa Kavramına Etkisi

Yasa kavramına yüklenen anlamda bir daralma yaşanmıştır. Parlamantonun tüm kararları yasa olarak nitelendirilmemelidir. Yasa soyut ve genel nitelikte olmalı, somut, tek olayları düzenlememelidir. Bunlar yürütme işlemleri ile yapılmalıdır. Böylece bireylerin salt kendileri hakkında yapılan bir düzenleme ile haklarına müdahale edilmesi engellenmiş olur.

Güçler Ayrılığı İlkesinin Mutlaklığındaki Dönüşüm

Somut ve özel yasaların da zaman zaman kabul edildiği görülmektedir. Yürütme zaman zaman hukuk kuralları koymuştur. KHK çıkarma yetkisi, genel düzenleyici işlemler bunun örneğidir.

Yargının konumu

En önemli koşul; bağımsızlık, azledilemezlik, emir ve talimat almama, atanma ve özlük haklarında bağımsızlık gibi ilke ve düzenlemelerdir.

Güçler Ayrılığı İlkesinin Günümüzdeki Konumu

Günümüzde yasama ve yürütme arasında katı bir ayrım yoktur, artan bir işbirliği vardır. Parlamenter rejimin güçler arasında denge sağlanması ve iktidarın iktidarla sınırlandırılması fikrine dayandığını söylemek günümüz gerçeklerine aykırı düşer.

Tatil 17.04.2017

9. DERS NOTU: 1982 ANAYASASININ VESAYETÇİ KARAKTERİ 24.04.2017

- ♥ 1982 AY bağlamında, muhalefet etmenin karşılaştığı **ilk önemli zorluk**, **hak ve özgürlükler alanındadır**. Muhalefet hakkının önünde engel olarak, hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı bir anayasal normlar dizisi ve tamamlayan **yasal hükümler** ve **uygulamalar** olmuştur.
- ♥ Muhalefet hakkının önünde **bir diğer engel**, 1982 AY'nın, 1961 AY'dan daha ileri taşıdığı **vesayetçi karakteridir**. Vesayetçiliği daha ileri taşımasının ardında, 1982 AY yapım sürecinde etkili olan **aktörler** ile bu aktörlerin ülkeyi askeri darbeye sürükleyen **olaylara ilişkin değerlendirmeleri** belirleyici olmuştur. 1961 AY'nın oluşturduğu özgürlük ortamının olayların bu noktaya gelmesinde etkisi olduğunu düşünmekteydiler. Bu aktörlere göre, darbenin asıl nedeni;
 - ✓ **Terör ve şiddet** olaylarının **yaygınlaşması**,
 - ✓ Olayların devlet otoritesini aşındırarak **kamu düzenini bozması**,
 - ✓ Seçilmiş yöneticilerin uzlaşmak yerine **yıkıcı bir diyalog** geliştirmeleridir.

1982 AY'nın felsefesini oluşturan temel kavramlar

- * **Vesayetçilik**
- * **Yasakçılık**
- * **Otoritarizm**

Özbudun'a göre vesayetçi anlayış: Siyaset ve siyasetçiye belli bir güvensizlik ifade eden ve çoğunluk iktidarını belli bürokratik denetleme mekanizmaları ile denetlemeyi ve sınırlandırmayı amaçlayan bir devlet anlayışıdır. Bu demokrasi anlayışı da, **vesayetçi demokrasi** modelidir.

Özbudun'a göre vesayet demokrasisi: Bir kısım devlet kurumlarının, merkezi, seçkin ve otoriter bir zihniyetle, toplum üzerinde kontrol sağlaması ve tahakküm kurmasıdır.

Yazıcı'ya göre vesayetçi demokrasi: İzlenen politikaların eşit, dürüst ve yarışmacı seçimlerle belirlenen karar organları tarafından serbestçe saptanmadığı, karar organlarının politikalarını tespit ederken, ordu gibi halka hesap verme yeteneğinde olmayan kurumların icazetine ihtiyaç duydukları bir siyasal yapı demokrasi olarak tanımlanamayacaktır. Bu tür siyasal yapılar **yarı, görünüşte, sözde, vesayetçi demokrasi** gibi deyimlerle tanımlanmaktadır.

Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda vesayetçi anlayışın geçerli olduğu savunulmaktadır. Ancak o dönemde vesayetçi anlayışın ardında güvensizliğin seçilmiş yöneticilere değil, halka yöneldiği söylenebilir. Vesayet; cahil halkın iyi olanı fark etme yeteneğinden yoksun olması nedeniyle kendisini yönetebilecek durumda olmadığı, bu duruma gelene kadar tek parti yönetim tarzının uygun olacağı düşüncesinden doğmuştur.

Köker'e göre vesayet kavramı, demokrasiye henüz hazır olmayan toplumun buna hazırlanması gerektiği üzerinde yükselmektedir.

Bir çalışmada vesayetçi demokrasi: Demokrasi kurumlarının görüntüde yer aldığı bir siyasal rejimde, halk iradesinin her zaman en üst ve en son irade olduğunu kabul etmeyen, halk iradesinin yerine geçerek irade beyan eden ve kendisine özerklik atfeden organların etkin ve geçerli olabileceğine dayanan bir demokrasi yorumudur. Bu anlayışın ardında **siyasal alana ve siyasetçilere duyulan güvensizlik** yatmaktadır.

Vesayet bir üst akıl, üstün irade gibi hareket eder, otoriterliği güçlendirir, demokratik işleyişi sekteye uğratar. Vesayetçi yönetim anlayışı temsili demokrasiyi ve çoğulculuğu zaafa uğratan, demokratik olmayan bir yönetimdir.

Vesayetçi demokrasilerin beş özelliği:

1. Daha sıkı ve daha **otoriter bir yürütmenin** varlığı
2. Devletin **ideolojik** kimliği ile bütünleşik bir **parti oluşumu**
3. **Baskıcı ve disiplinli bir ortamın** devamlılığı
4. Örgütlü olmayan **zayıf bir muhalefetin** varlığı
5. Hukuk devletinden çok **kanun devleti** oluşumu

Çoğulcu demokrasi: Seçimlerle işbaşına gelen çoğunluğun yönetim hakkına sahip olduğu, ancak bu hakkın ona kendisine çizilen sınırlar içerisinde kalmak koşuluyla verildiği bir sistemdir. Çoğunluğun iradesi, azınlığın haklarını koruyacak şekilde anayasa, hukuk, güçler ayrılığı, THÖ gibi ilke, kurum ve normlarla sınırlanır.

Çoğulcu demokrasi anlayışını çoğunlukçu anlayıştan ayıran en temel fark, çoğunluğun tercihlerine güven duyulup duyulmamasında yatmaktadır. Bu güvensizlikten dolayı oluşturulan vesayetçi kurumlar aynı amaca hizmet etmez. İradeyi sınırlayan demokratik kurumların kendisi de hesap verebilir olmalıdır. Vesayetçi organlar ise çoğunlukla ya sorumsuzdurlar, ya da yargı denetimi dışındadırlar. CB sorumsuzluğu, HSYK ve YAŞ kararlarının yargı dışı olması örneklerdir.

Vesayetçi anlayış tüm aktörler üzerinde etkili olabilir. Yalnız iktidar değil, muhalif kesimler de etkilenirler. Muhalefet odakları tümüyle siyasal alanın dışına çıkarılmaya varan sert ve tavizsiz hareketlerle karşılaşabilirler.

Türkiye’de vesayetçi anlayışın anayasalarda yer bulması, askeri müdahalelerle doğrudan ilişkilidir.

Askeri vesayet iddialarını destekleyen durumlar:

- ♥ MBK üyelerinin 1961 Cumhuriyet senatosu içinde doğal üyeler olarak belirlenmesi (23 kişi)
- ♥ CB’na, Senatoya 15 üye atama yetkisinin verilmesi (150 seçilmiş üyenin yanında, toplam 23 + 15 = 38 seçilmemiş, atanmış üye)
- ♥ 1961 AY ile MGK kurulması
- ♥ 1961 AY ile Gnkr.Bşk.nın MSB yerine Başbakana karşı sorumlu kılınması
- ♥ CB olarak sürekli asker kökenli kişilerin seçilmesi

1982 AY’da diğer vesayet iddialarını destekleyen durumlar:

- ♥ **CB’nın daha fazla yetkiyle** donatılması (anayasadaki yetkiler parlamenter sistemin üzerindedir)
- ♥ **CB’nın halk tarafından seçilmesi** vesayetçi anlayışa yeni boyut katacak bir değişikliktir.
- ♥ **MGK**, 1971 AY değişiklikleriyle özerkliğini artırmış, 1982 AY ile daha güçlü konuma gelmiştir. CB, Başbakan, Gnkr.Bşk., MSB, İçişleri ve Dışişleri Bakanları, Kuvvet komutanlarından kurulur.

Kurulun vesayetçi niteliğini teyit eden düzenleme ise şöyledir. Kurulun, devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulu tarafından öncelikle dikkate alınmasının öngörülmesidir.

2001’de MGK’da sivil kişilerin sayısı artırıldı, öncelikle dikkate alınır ifadesi değerlendirilir şeklinde yumuşatılmıştır.

- ♥ Vesayetçi yönetimin kendini en fazla hissettirdiği bir başka alan **siyasi partilerdir**. Siyasi partiler vesayetçi anlayışa karşı savunmasızdır.
- ♥ **AYM** siyasi parti kapatma kararlarıyla vesayetçi bir karaktere bürünmüştür. AYM’nin vesayetçi karaktere bürünmesi üyelerinin seçiminden kaynaklanmaktadır. Tüm üyeleri CB tarafından seçilmektedir. Çoğulcu yapıda olmaları ancak farklı CB’ları tarafından atanmaları olasılığına bağlanmıştır. Böyle bir AYM’nin pek çok davada hukukilik denetimi yerine yerindelik denetimi yapmaya girişmesi vesayet algısını artırmıştır.

Tatil 01.05.2017

GENEL ANLAMDA MUHALEFET, SİYASAL MUHALEFET VE MUHALEFET HAKKI

Arapça kökenli **muhalefet**; herkesin ayrı bir yol tutması ve görüş ayrılığı anlamına gelir. Bir görüş, tutum ya da davranışa karşı olmaktır. Fikri karşı oluştan etkili kitlesel eylemlere kadar geniş bir kavramdır. Bu duruş ve tutumu benimseyen kişilere **muhallif** denir.

Muhalefet **mutlaka siyasal nedenlerle hareket etmez**, siyasal bir sonuç elde etmesi de gerekli değildir. Bireysel, siyasal nitelik taşımayan, kişisel nedenlerle de hareket edebilir.

Muhalefet kendisine karşı çıkılan bir **iktidar odağının (iktidar partisi, hükümet veya sistem) varlığını** zorunlu kılar. Muhalefet her durumda **bir karşı tarafa gereksinim** duyar.

Siyasal Muhalefet,

- ♥ Farklı gerekçelerle iktidarın karşısında konumlanır ve **onu etkilemek, sınırlamak, engellemek, değiştirmek ve onun yerine geçmek** gibi amaçlarla siyasal alanda gerçekleşir.
- ♥ **Örgütlü – örgütsüz, bireysel – kitlesel, sürekli – geçici** olabilir.
- ♥ Siyasal partiler dışında çeşitli topluluklar hatta bireyler eliyle yürütülen faaliyetleri de içerir.
- ♥ Siyasal muhalefet, muhalefetin **özel bir görünümüdür**, genel muhalefetin **siyasal içeriğe bürünmüş** şeklidir, genel muhalefet kavramının **siyasal perspektif içinde ele alınmasından ibarettir**.
- ♥ Siyasal muhalefet, yalnızca hükümet faaliyetlerinin eleştirisine indirgenemez.

Tanım:

- o Belli bir toplumsal formasyonda,
- o Herhangi bir zaman sürecinde,
- o Siyasal rejime ve sosyo-ekonomik düzene veya bunlardan yalnızca birine ya da sadece siyasal iktidarı elinde bulunduranlara ve/veya bunların faaliyetlerine karşı olmayı,
- o Bunları karşılığında alternatif bir program ya da öneri sunarak veya sunmayarak
- o Yasal sınırlar içinde veya yasal olmayan yollara başvurarak eleştirmeyi ve
- o Bu arada istenilen amaç doğrultusunda etki ve sonuçlar yaratmayı içeren bir olgu, bir davranıştır.

Bileşenleri ve temel nitelikleri:

1. Siyasal muhalefet, politika ve siyasal iktidarın olduğu **her toplumsal ortamda** ortaya çıkabilir.
2. Siyasal muhalefet, bir **siyasal karşı duruş** sergiler.
3. Siyasal muhalefetin karşı duruşu **çeşitlilik gösterebilir**.
4. Siyasal muhalefet, **homojen değildir, heterojen** yapıdadır. Muhalefette olanların tek ortak noktası, iktidar ile uyumsuzluk içinde olmalarıdır, bu kendi aralarında yekvücut olmalarına yeterli değildir. Dolayısıyla iktidarın bütüncül görünümüne sahip olmasına karşın siyasal muhalefet çoğunlukla **parçalı yapıdadır**.
5. Siyasal muhalefetin çoğunluk karşısında **azınlık olduğu söylenemez**.
6. Siyasal muhalefet **alternatifler sunabilir** veya **sunmayabilir**. Yapıcı olan veya olmayan yöntem ve tepkiler geliştirebilir.
7. Muhalefet yasal sınırlar içinde konumlanabileceği gibi **yasal sınırlar dışına** da çıkabilir.
8. Siyasal muhalefet, eylem ve eleştirileri ile **iktidarı etkilemeyi** ya da bir takım **sonuçları hedefler**. Muhalefet hakkı açısından önemli olan; muhalefetin öngördüğü amaçlara ulaşabilmesi değil, **eylemlerini gerçekleştirmesine olanak sağlanmış olmasıdır**.

Siyasetçi niteliği taşımadan da siyasal konularda açıklama ve eleştiri yapılması siyasal iktidarın katlanması gereken bir özgürlük konusudur, bu yapılırken siyasal amaç olup olmamasının bir farkı yoktur. Yani siyasal iktidara karşı eleştiri yapabilme sadece siyasetçilere ait bir yetki değildir, bu yetki tüm yurttaşlara aittir.

Muhalefet hakkı: Kişilerin bireysel ya da toplu, örgütlü ya da örgütsüz olarak meşru yollarla muhalefet edebilmeleri hakkına denir.

MUHALEFET ETMEK BİR HAK MIDIR?

Muhalefet; sisteme, iktidara, onların faaliyetlerine yönelik yasal veya yasadışı her türlü karşı duruşu kapsayan bir içeriğe sahiptir. Başlıktaki soruya cevap verebilmek için;

1. Muhalefetin yöneltildiği bu **çeşitliliğin**, onun bir hak olarak görülmesine **etkisinin** ne olduğu
2. Muhalefet yapacakların **her türlü yöntemi** benimsemelerinin mümkün olup olmadığı
3. Muhalefet hakkının **öznelerinin kimler olduğu** konuları açıklığa kavuşturulmalıdır.

Sonuç olarak, muhalefet, ilişkili olduğu hak ve özgürlüklerin sınırları içinde kalmak ve meşru yol ve yöntemlere başvurmak koşuluyla gerçek ve tüzel kişilerle kişi grupları için bir hak kabul edilmelidir.

Muhalefet Hakkının Nasıl Düzenleneceği Sorunu

İki yaklaşım vardır:

1. Muhalefet hakkının **tek ve bağımsız bir hak olarak** hukuk metinlerinde yer almasıdır.
2. Açıkça düzenlenmemekle birlikte, zaten iç içe olduğu **diğer hak ve özgürlüklerin tanınması ile** muhalefet hakkının da korunmuş olacağı kabul edilmektedir.

Temel hak ve özgürlüklerin korunduğu durumlarda, muhalefet hakkının açıkça “muhalefet hakkı” adı altında düzenlenmemesi uygulamada büyük sorunlar doğurmayabilir. Ancak demokratik siyasal kültürün tam yerleşmediği toplumlarda muhalefet hakkının açıkça düzenlenmesi gereklidir.

Muhalefet Hakkının Olası İşlevleri

Muhalefet hakkı, siyasal parti çatısı altında yapılan bir siyasal muhalefete indirgenememesi ve diğer hak ve özgürlüklerin bir kısmıyla da ilişkisi nedeniyle, ancak gerçek anlamda güvence altına alınabildiği takdirde birden fazla işlevi yerine getirebilme potansiyeline sahiptir.

Muhalefet hakkı sağlıklı, çoğulcu, özgürlükçü ve hoşgörüyü açık bir siyasal sistemin ortaya çıkmasına ve sürdürülebilmesine doğrudan etki edebilecek bir haktır. Ayrıca muhalefete var olma ve kendini ifade etme olanağının etkili biçimde tanınması, ilişkili diğer hak ve özgürlüklerin de güvencede olduğu bir sistemin ipuçlarını verdiği için önemlidir.

1. **Siyasal çoğunluğun sağlanması**

Muhalefet hakkı ile **ÇOĞULCULUK** arasında doğrudan bağlantı vardır.

Çağlar: Muhalefet hakkı, siyasi plüralizmin hukuk dilindeki ifadelerinden biri olarak görülmelidir.

Heywood: Çoğulculuk en geniş anlamıyla, birçok şeyin varlığına, farklılık veya çeşitliliğe duyulan adanma ihtiyacıdır. **Betimleyici bir terim** olarak çoğulculuk; siyasi çoğulculuk, ahlaki çoğulculuk veya değer çoğulculuğu, kültürel çoğulculuk vs. çağırıştırır. **Normatif bir terim** olarak çoğulculuk; farklılığın sıhhatli ve arzulanabilir bir şey olduğunu ileri sürer.

Heywood: Çoğulculuk, iktidarın seçkin ya da yönetici sınıf elinde yoğunlaşmadığını, geniş ölçüde toplumda orantılı olarak yayıldığı düşüncesi üzerine kuruludur.

Bir görüşe göre; çoğulculuğun kurumsal ve ideolojik iki yönü vardır. **Kurumsal çoğulculuk** devletin üç erkinin birbirinden ayrılmasını ifade eder. **İdeolojik çoğulculuk** dar anlamda siyasal partilerin çokluğunu geniş anlamda ise hak ve özgürlüklerle özellikle düşünce özgürlüğünün sağlanmış olmasını gerektirir.

Erdoğan: Tasviri ve normatif çoğulculuk kavramlarından söz eder. **Tasviri çoğulculuk (siyaset biliminde geçerli);** modern devlette siyasi iktidarın toplumdaki farklı gruplar arasında paylaşılmış olduğunu ve demokratik baskı gruplarının siyasi kararları etkilemek üzere yarıştığını belirtir. **Normatif çoğulculuk (siyaset felsefesinde geçerli);** modern devletteki sosyal, kurumsal ve ideolojik çeşitliliği değerli bir yaklaşımdır. Buna göre, demokratik bir sistemde nispeten özerk, siyasi ve iktisadi örgütlerin çoğulluğunun sürdürülmesi gerekir.

Tanilli: Çoğulculuk, **siyasi liberalizmin özüdür**. Batı demokrasilerinin başta gelen özelliği toplumda farklı düşüncelerin varlığı ile yaşama hakkını tanımış olmasıdır.

♥ Siyasal çoğulculuk **birey-toplum-devlet** arasında olası gerilimleri ortadan kaldırabilecek araçlara sahiptir. Siyasal çoğulculuk **önce bireyin** özerkliğini güvence altına alır.

- ♥ Çoğulculuğun siyasal **iktidara yüklediği önemli bir yükümlülük tarafsızlıktır**. Tarafsızlığın görünümü, gruplar arasında ayrımcılık yapılmaması biçiminde negatif bir edimdir.
- ♥ Çoğulculuk, demokratik toplumun **olmazsa olmaz koşullarından** biridir.
- ♥ Çoğulculuk için **düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlükleri** özel öneme sahiptir, bunlar devletin pozitif edimleridir. Siyasal alanda çoğulculuğun sağlanmasının özel koşulu ise, **muhalefetin varlığıdır**. Siyasal muhalefet hakkı, parti sisteminin olmazsa olmaz önkoşuludur.
- ♥ Siyasal iktidarın eylem, işlem ve politikalarını etkileyebilecek, hatta iktidarı değiştirebilecek potansiyele sahip en önemli örgütlü yapı muhalefette yer alan **siyasi partilerdir**.
- ♥ Çoğulculuğu tamamlayan **hoşgörü** ve **açık fikirlilik**dir.
- ♥ Çoğulculuğun sağlanması ve sürdürülmesi yalnız devletin alacağı önlemlerle sağlanamaz, **toplumun da çoğulcu siyasal kültüre sahip olması** ve **sahip çıkması** bir zorunluluktur.
- ♥ Çoğulculuk, azınlık haklarını güvence altına alan **çoğulcu demokrasi ile doğrudan ilişki** içerisindedir. Siyasi iktidarın rekabet içindeki sayısız grup arasında dağıtılmış olması, iktidarın her grubun etkisine açık olması, grup liderlerinin üyelerine karşı sorumluluğunun olması çoğulcu demokrasi için zorunlu unsurlardır.

2. Siyasal katılımın artması

Siyasal katılma: Yurttaşların devletin çeşitli kararlarını etkileme eylemleridir. Yönetilenlerin yönetimde söz sahibi olmalarıdır. **Sertori'nin** göre kişinin kendi başına ve kendi hareketiyle, isteyerek katılmasıdır. Seferber olmanın karşıtıdır. Katılma, kendi kendine harekete geçmektir.

Seçimlerde oy kullanma, siyasal partilere üye olma ve bu faaliyetleri yürütme, dernek ve sendikalara üye olma, protesto eylemleri siyasal katılma niteliğindeki eylemlerdir.

Siyasi katılımın **iradilik unsuru** dışlanırsa, siyasi katılımın yalnızca demokrasiye özgü olmadığı sonucuna varılır. Örneğin Antik Yunanda, (sistemin sağlıklı işlemesi için) sistem katılımı zorluyordu. Faşist ve komünist sistemlerde de (toplumsal meşruluğun sağlanması, öğretilerin bireylere benimsetilmesi için) katılım sağlanmaktadır. Örneklerdeki gibi iradilik unsurunu dışlayan ve ideolojik tekdüzelik taşıyan katılma biçimlerinin muhalefet unsurunu içermesi mümkün değildir.

Sonuç olarak; muhalefet hakkının tanınması ve güvence altına alınması siyasal katılımı artırır.

3. Siyasal iktidarın Sınırlandırılması ve denetimi

Hukuksal dayanakların yanında, UA kamuoyunun, STK'ların, yerel halkın, meslek örgütlerinin vb. bireysel ya da kolektif kişi ya da grupların da iktidarı uygun araçlarla denetleyebilmeleri önemlidir. Katılımcı mekanizmaların mutlaka öngörülmesi gerekir.

Duguit: Devletin hukukla bağlanmak yoluyla sınırlandırılması yaşamsal önemdedir. Bu bir şekilde mutlaka yapılmalıdır. **Üstün bir kural** olmalıdır. Bu kural olmazsa, insanlar için güvenlik kalmaz, devlet yalnız kuvvet olur.

Katılımcılık, farklı görüşlerin ifade edilmesinin ve çoğunluğun kararlarının denetlenmesinin önünü açar. Bu denetim hukukla sınırlı yargısal denetim ile karşılaştırıldığında **yerindelik denetimine** de girişen ve böylece yargısal denetimin eksiğini kapatan bir işlev görür.

Özgürlüklerin ve özgürlükçü bir ortamın en önemli güvencesi, iktidarın sınırlılığıdır ve asıl olan iktidarın kendi kendine değil, **dış odaklarca sınırlandırılmasıdır**. İktidarın kendi kendisini sınırlandırmasının yeterli olduğu görüşü (**Jhering, otolimitasyon kuramı**) uzun zaman önce terk edilmiştir. Günümüzdeki **yöntemlerin ilki kuvvetler ayrılığıdır**. **İkinci yöntem** iktidarı dışarıdan müdahalelerle dizginlemektir. Bu da hukuk ve **hukuk devleti ilkesi** mümkün olabilir.

İktidarın sınırlandırılması için **muhalefet** de mutlaka gereklidir. Haberleşme araçlarının iktidarın elinde toplanmasını engelleyecek kurallara işlerlik kazandırılması da çok önemlidir.

Muhalefet ve yargısal denetim arasındaki **fark; yargısal denetim** kendiliğinden harekete geçemeyen bir denetim biçimidir. Oysa **muhalefetin** kendiliğinden harekete geçme imkânı vardır.

4. Hak ve özgürlüklerin korunması

İnsan haklarının **bütünlüğü**, **bölünmezliği** ve **karşılıklı bağımlılığı** ilkeleri UA belgelerde dile getirilmektedir. Bu haklar arasında kategorik ayrımlar yapılmakta ve bir takım hukuki sonuçlar bağlanmaktadır. Bu sonuçlara göre, bazı haklar diğerlerine kıyasla **öncelenmekte** ve daha etkin koruma araçlarıyla korunmaktadır. Liberal belgelerde klasik haklara, Afrika Şartı'nda dayanışma haklarına yapılan vurgu tercihler veya önceleme konusunda örnektir. Ancak, bu önceleme gayretlerine rağmen insan hakları karşılıklı bağımlılık ve etkileşim içindedir.

Karşılıklı bağımlılığın boyutları:

- **Organik karşılıklı bağımlılık:** Bir insan hakkı bir **diğerinin parçasını** oluşturur. Asıl ve türev hak birbirinden ayrılmaz. Burada asıl hakkın korunması türev hakkın da korunması sonucunu doğurur.
- **İlişkili karşılıklı bağımlılık:** Haklar karşılıklı olarak birbirlerine bağılıdır, ama bunlar **bağımsız** haklardır. Burada asıl hak korununca türev hak dolaylı olarak korunmuş olur.

Bazı hak ve özgürlükler, kapsam itibarıyla çok sayıda hak ve özgürlüklerle iç içe geçmiştir. Örneğin **yaşam hakkı**, adeta diğer tüm **hakların ön koşuludur**. Sonuç olarak, her bir insan hakkı, doğrudan veya dolaylı olarak başka hak ve özgürlüklerin korunmasını etkilemektedir.

Bu açıklamalar muhalefet hakkı için de geçerlidir. Muhalefet hakkının tanınma ve korunma düzeyi, hak ve özgürlüklerin tümü üzerindeki güvence düzeyi ile doğrudan ve karşılıklı etkileşim içindedir.

Muhalefete İzin Verilmemesinin Sakıncaları

1. Çoğulculuğun yerini **çoğunlukçuluk** alır. Yalnız iktidar odaklarının ve yandaşlarının sesinin duyulduğu bir ortam doğar.
2. Sistem **yozlaşır** ve iktidar **otoriterleşme** eğilimi gösterir.
3. Siyasal iktidarın ve belki bütün sistemin bir **meşruluk sorunu yaşama** riski ortaya çıkar.

Demokrasi ve Muhalefet İlişkisi

Demokrasi, sağlıklı işleyebilmesi açısından, **muhalefetin varlığına** muhtaçtır. Demokrasilerde **özgür ve sürekli muhalefet** esastır. **Metin**'in ifadesiyle, İktidar gibi muhalefet de **asli bir rol** olarak görülür.

Demokrasinin başarılı şekilde işlemesi, hükümetin olduğu kadar **muhalefetin de sorumluluğudur**.

Muhalefet hakkının tanınması da demokrasi ile ilgilidir. Siyasal iktidarın muhalefetin varlığına saygı ve tahammül göstermesi **demokrasinin varlık koşuludur**.

Demokratik sistemleri demokratik olmayanlardan ayıran özellik muhalefetin varlığıdır.

Lipson: Muhalefet partilerinin ve muhalefet işlevlerini yerine getirmeye elverişli bir etki alanının tanınması demokrasinin belirgin bir özelliği ve ölçütüdür.

Demokrasi belirli normları kapsayan bir bütüncül sistemdir. Bu **normların çekirdeği** ya da özü; **özgür tartışma** ve **bilinçli seçimdir**.

Demokratik sistemin **temel ilkesi**, **azınlıkların** erklerin kullanımında orantılı bir **paya sahip olmalarını** da içeren temel insan haklarının güvenceye alınmasıdır.

Duverger; örgütlü açık bir **muhalefetin varlığı ve yokluğu** sırasıyla **Batı ve Doğu demokrasilerinin** başlıca **özellikleri** olduğunu belirtir.

Turgut'a göre, muhalefet ile demokrasi arasındaki karşılıklı ilişki, **yekdiğerinin varlığını tamamlama, onsuz olamama** biçiminde açıklanır. Muhalefet demokrasinin varlığı için zorunludur, fakat yasal, serbest bir muhalefetin varlığı için de demokrasi zorunludur.

*Yerleşik liberal demokraside bulunması gereken **unsurlar:***

1. Demokratik seçim rejimi	4. Yatay hesap verebilirlik
2. Siyasal katılım hakları	5. Etkin bir iktidarın varlığı
3. Medeni haklar	

Demokratik olmayan sistemler muhalefetin varlığına tahammül göstermezler.

Heywood'a göre, **İtalyan faşizminde** tüm gücü elinde toplayan **totaliter devlet** anlayışı, **Alman Nazizm**'inde ise **ırk ve ırkçılık** anlayışı ön plandadır.